

Folkbildningens betydelse i lokalsamhället

Projektet "Folkbildningens värden
och villkor i Västmanland"

Bosse Jonsson

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Författarens förord

Projektet ”Folkbildningens värden och villkor i Västmanland” (FIV).

Ett uppdrag från Länsbildningsförbundet Västmanland till Mälardalens Högskola.

Rapporten redovisar ett projekt som har utförts som ett uppdrag från Länsbildningsförbundet Västmanland till Mälardalens Högskola. Jag vill tacka projektets referensgrupp (vars medlemmar redovisas i bilagan), länsbildningsförbundets styrelse, lärare, cirkelledare, företrädare för folkhögskolor och studieförbund och deltagarna i de aktiviteter som behandlas för era bidrag till projektet. Som samtalspartners och/eller informanter har ni bidragit till studiens förverkligande.

Bosse Jonsson, Fil dr

Mälardalens Högskola

Rapporten är tryckt hos Danagårds Grafiska AB i 1 000 ex i augusti 2009.

Koordinator: Mia Chentinell. Formgivning: Olle Sjöstedt.

Rapportens bilder kommer från projektets olika verksamhetsgrenar.

Sammanfattning

Rapporten är en redovisning av ett uppdrag från Länsbildningsförbundet Västmanland att belysa folkbildningens betydelse i lokalsamhället. Sex folkbildande aktiviteter, vilket är det samlingsbegrepp som används – ett kulturhus, två folkhögskolekurser och tre studiecirkel – behandlas var och en för sig. Strävan har varit att de behandlade aktiviteterna tillsammans ska vara representativa för folkbildning dels när det gäller form av aktivitet, dels när det gäller den arrangerande organisationens idémässiga tillhörighet. Däremot är urvalet inte i något avseende heltäckande. Observationer av aktiviteterna har genomförts, liksom samtal med deltagare och ledare. Även skriftlig dokumentation har använts som källmaterial. Aktiviteternas tänkbara lokala betydelser ägnas särskilt intresse. Respektive aktivitets folkbildande karaktär diskuteras också.

I rapportens avslutande avsnitt förs resonemang om folkbildningens användning, folkbildning som samhällsaktör och dess möjliga roll som förnyare och bevarare i relation till samhällets och utbildningssystemets förändring. Andra aspekter som diskuteras är folkbildares drivkrafter och folkbildning som pedagogiskt arbetssätt. Bland de betydelser som en aktivitet kan generera i lokalsamhället nämns att den kan skapa förhoppningar om samverkan över förenings- och verksamhetsgränser, fungera som ett komplement till kommunal verksamhet, bidra till småföretagande, rehabilitering av långtidssjukskrivna, integration av gamla svenskar och nya svenskar och även av äldre samt bidra till lokal kunskapsspridning efter aktiviteternas genomförande.

Förord

Äntligen är den här ”Folkbildningens betydelse i lokalsamhället”. Rapporten har sina rötter i en längre diskussion inom ramen för Länsbildningsförbundet Västmanland. Grundfrågan som ställdes var: vad vet vi om folkbildningens betydelse för demokrati och lokalsamhället i länet, bortanför de formella siffrorna. Svaret var: inte mycket. Varje studieförbund och folkhögskola verksamma i länet kan självfallet via rapporter, bilder och verksamhetsberättelser göra sina egna berättelser.

Bosse Jonsson, Mälardalens högskola fick uppdraget att granska folkbildningen. Formuleringarna av frågor gjordes i samarbete mellan forskaren och en arbetsgrupp som bestod i princip av styrelsen. Valet föll på att titta på några verksamheter som studieförbund och folkhögskolor själva plockade fram. Tidigare hade diskussioner förts om att titta på folkbildningsverksamhet i tre kommuner/ kommundelar och därefter göra jämförelser och se samband och skillnader. Tid och pengar medgav inte ett sådant arbete.

Sex olika verksamheter har belysts: Studiecirkeln Medspråkarna (verksamhet i Medborgarskolan, inriktad för och med invandrare), Studiecirkel i keramik (verksamhet i ABF Västerås med skilda deltagare och utgångspunkter), Kulturhuset Bäckby (olika verksamheter som bedrivs av Studieförbundet Vuxenskolan i ett kulturhus på Bäckby), internetstudiecirkel (studiecirkel inom Folkuniversitetet som riktar sig mot äldre), Friskvård & personlig utveckling (kurser om tio veckor som Tärna folkhögskola bedriver för långtidssjukskrivna) och Kulturentreprenörskolan (kurs ett till två år som Västerås folkhögskola bedriver för unga människor som vill leva på ett kulturföretagande).

Av självklara skäl kommer det fram olika betydelser för människor och lokalsamhället för de olika verksamheterna. Rapporten fortsätter i en tradition från flera forskare och utvärderingsrapporter som sammanfattningsvis belyser mångfalden och folkbildningens förmåga att möta nya behov som uppstår hos människor. Rapporten ger ytterligare stoff till folkbildningens komplexitet och en ytterligare fördjupad bild. Den borde vara intressant för anslagsgivare: kommuner och landsting.

I sista avsnittet, ”Folkbildningens värden i lokalsamhället – några reflexioner” funderar skribenten kring några områden som speciellt kan ses i rapporten: Det sista avsnittet är ett utmärkt avstamp för vidare diskussioner. Till respektive reflexionsområde tillförs frågor. Syftet är att kunna diskutera vidare med personal och styrelser i studieförbund, folkhögskolor, andra folkbildande organisationer men även politiker och tjänstemän.

Rapporten ger folkbildningen och andra intresserade utgångspunkter för att både med en optimistisk, stolt men även kritisk hållning fortsätta diskussionen. Läs rapporten och låt diskussionerna fortsätta!

Tomas Aronsson

Ordförande länsbildningsförbundet Västmanland

Innehåll

Författarens förord	3
Sammanfattning	5
Förord	6
Bakgrund och syfte	10
Rapporten	13
Kulturhuset i Bäckby	15
Kulturentreprenörskolan	21
Friskvård med personlig utveckling - kurs på folkhögskola	27
Studiecirkeln Medspråkarna	33
Studiecirkel i keramik	39
Studiecirkel i internet	45
Folkbildningens värden i lokalsamhället - några reflexioner och studiefrågor	48

Bakgrund och syfte

Västmanlands Läns Bildningsförbund (VLB) har gett Mälardalens Högskola (MDH) i uppdrag att belysa folkbildningens betydelse i lokalsamhället. Med folkbildning avses i den här rapporten aktiviteter som bedrivs av studieförbund och folkhögskolor. Det är med andra ord institutionen som i den här undersökningen avgör vad som benämns som folkbildning¹.

Bakgrunden till uppdraget återfinns i den debatt som förs såväl inom som utanför folkbildningen om folkbildningens betydelse och nytta. I den statliga utvärderingen av folkbildningen (SOU 2004:30) betonas också folkbildningens samhälleliga betydelse. Ändå har det undersökts i begränsad omfattning². En studie som hör hemma i sammanhanget är Laila Niklassons (2002) licentiatarbete om folkbildning som medborgarbildare i lokalsamhället. Även Birgitta Ekmans (1992) avhandling om utbildning och folkbildning i ett lokalsamhälle, bör nämnas. Under senare år har också de ökade kraven på folkbildningens organisationer, inte minst från staten, att påvisa den samhälleliga nyttan med verksamheterna skapat ett behov av dokumenterade kunskaper om folkbildningens samhälleliga betydelse. I någon mån kan därför studien även ses som ett försök att pröva metoder för att beskriva folkbildande aktiviteter lokala betydelse.

STUDIENS KARAKTÄR OCH AVGRÄNSNING

Uppdraget från VLB är således inte att utvärdera folkbildningen i Västmanland. Uppdraget har varit att belysa betydelser som folkbildningen i Västmanland kan ha i lokalsamhället. De betydelser som redovisas ska ses som exempel på tänkbara betydelser. Det är inte en uttömmande beskrivning. När det gäller såväl de behandlade aktiviteterna som andra folkbildande aktiviteter finns det säkerligen fler lokala betydelser än dem som nämns i den här rapporten. Vidare bör det kanske påpekas att uppdraget har varit att belysa folkbildningens positiva betydelser i lokalsamhället. Om det skulle finnas några negativa betydelser faller de i så fall utanför den här studiens avgränsning.

¹ Det har förts en diskussion, som här inte berörs närmare, av bl.a. Kerstin Rydbeck (2001) om kriterier för att ringa in vad folkbildning är. Man kan exempelvis tänka sig att folkbildning är aktiviteter som har ett folkbildande syfte. Då det är länsbildningsförbundet och dess medlemsorganisationer som är mina uppdragsgivare, har jag valt att avgränsa mig till aktiviteter som de bedriver.

² Se till exempel Peter Möller, 2004. Nu pågår också en studie om folkbildningens betydelse för lokal utveckling (Eriksson, 2007; Säfström, 2007).

Många hävdar att folkbildningens kanske mest centrala betydelse, såväl nu som förr, är den demokratiska betydelsen. I tidigare forskning har detta behandlats av bland andra Gunnar Sundgren (2000) och Staffan Larsson (2001). Av utrymmes- och tidsskäl har jag dock valt att inte behandla den demokratiska betydelsen i det här sammanhanget.

Själva aktiviteterna, deras innehåll och arbetssätt behandlas endast kortfattat i rapporten. Ett skäl är att det skulle krävas en mer omfattande studie för att göra en rättvis beskrivning. Ett annat skäl är att uppdraget har varit att belysa aktiviteternas lokala betydelse. Fokus har således framför allt varit aktiviteternas betydelse, inte aktiviteterna i sig själva.

Då uppdraget har varit att belysa folkbildningens betydelse i lokalsamhället har jag frågat mig vad som menas med **”betydelse”**. Under uppslagsordet ”betydelse” står det i Nationalencyklopedin:

Betydelse är ett alltför grundläggande begrepp för att kunna ges en klar definition; möjligen kan man säga att betydelse hos elementen i ett system är de relationer de har till företeelser utanför systemet.

(www.ne.se ”betydelse” 2008-06-27)

I den föreliggande studien används således ”betydelse” för att beskriva folkbildningens relation till lokalsamhället. Syftet med denna studie blir då att belysa vad folkbildningen tillför lokalsamhället³. Den frågan låter sig inte besvaras inom ramen för en mindre studie som denna. Studien är med nödvändighet mer prövande och explorativ (upptäckande) till sin karaktär. Undersökningen har uppfyllt en del av sitt syfte om den inspirerar till diskussion och kunskapsutveckling inom området.

Det är också en förhoppning att den ska bidra till diskussionen om villkoren för att granska folkbildningens mål och betydelser i samhället. Har den här rapporten dessutom tillfört kunskaper eller försett läsaren med nya perspektiv på folkbildande aktiviteter har dess författare inget emot det.

Som Peter Möller (2004) påpekar skulle det krävas en mer omfattande studie över tid för att undersöka folkbildningens betydelse för lokal utveckling. Av naturliga skäl kan inte utveckling avläsas vid en specifik tidpunkt, då utveckling är förändring som pågår över tid.

³ Med ”lokalsamhälle” avses det geografiska område där den folkbildande aktiviteten genomförs eller där de som deltar är bosatta.

URVAL OCH GENOMFÖRANDE

Studien har planerats och genomförts under en fortlöpande diskussion med en referensgrupp där länsbildningskonsulenterna och representanter för studieförbunden och folkhögskolorna (beträffande referensgruppens medlemmar, se bilaga) har ingått. Jag, Bosse Jonsson, har varit sammankallande. Under referensgruppens möten har det förts en inspirerande idédiskussion om folkbildning och dess betydelse i lokalsamhället, vilket har varit befruktande för författarens förståelse för folkbildning vilket måhända även kan avläsas i redovisningen av studien. Muntliga rapporter har också lämnats fortlöpande till länsbildningsförbundets styrelse där jag också är adjungerad ledamot. Studien inleddes hösten 2007 och avslutades under hösten 2008. Arbetsinsatsen motsvarar tre månaders arbete.

Studiens källor utgörs av telefonintervjuer och samtal med deltagare och andra representanter för aktiviteterna, observationer av aktiviteterna, en hemsida där en av aktiviteterna beskrivs och, i ett fall, en nyligen utvärderande enkätundersökning och annan skriftlig dokumentation. Avsikten har varit att, inom ramen för uppdraget, få en så bred bild som möjligt av aktiviteterna. Genom att använda mig av olika källor har jag strävat efter att nå en bredare bild av aktiviteterna.

Urvalet av aktiviteter har skett genom att de enskilda medlemmarna i referensgruppen har föreslagit aktiviteter som sedan har diskuterats och valts ut i samråd mellan mig och referensgruppen. Avsikten har varit att de sex valda aktiviteterna ska belysa folkbildningens bredd och variation när det gäller aktiviteternas karaktär och innehåll. En bredd har också eftersträvats när det gäller de arrangerande folkhögskolornas och studieförbundens idémässiga hemvist. Även om de som exempel på folkbildning i Västmanland naturligtvis inte ger en heltäckande beskrivning. Aktiviteterna representerar endast sig själva. De betydelser som redovisas gäller därför endast de beskrivna aktiviteterna. Läsaren får sedan bedöma om hon känner igen sig och i vilken utsträckning sammanställningen stämmer överens med hennes egna erfarenheter.

De aktiviteter som behandlas är tre studiecirklar, två kurser på folkhögskolor och ett kulturhus som är under uppbyggnad i en stadsdel i Västerås. De sex aktiviteterna bedrivs av fyra studieförbund med olika idémässig hemvist samt en landstingsdriven folkhögskola och en rörelsedriven folkhögskola. Fem av aktiviteterna bedrivs i Västerås. Det innebär att aktiviteterna geografiskt bedrivs i en mindre del av Västmanland. I det avseendet stämmer urvalet av aktiviteter ändå väl med var de aktiviteter som har föreslagits har ägt rum.

Rapporten

De sex aktiviteterna redovisas var och en för sig. I var och en av de sex beskrivningarna redovisas deras betydelse för ledare, deltagare och andra berörda under rubrikerna ”Före”, ”Under tiden” och ”Efter”. De som tar initiativet till en aktivitet och de som har bestämt sig för att delta i aktiviteten har ofta förväntningar eller förhoppningar om vad aktiviteten ska betyda för dem. Det kan också vara så att en aktivitet skapar förväntningar i lokalsamhället om vilka betydelser den ska få även för dem som inte tillhör dess främsta målgrupper. Dessa förväntningar redovisas under rubriken ”Före”.

För den som deltar i en studiecirkel eller i en kurs på folkhögskola ger aktiviteten ofta betydelser för deltagaren innan aktiviteten är avslutad. Det kan vara betydelser som var förväntade, men det kan också röra sig om betydelser som man inte hade förutsett. Det gäller även förväntningar hos dem som leder aktiviteterna. Dessa betydelser kan bli mer varaktiga och fortgå även efter det att cirkeln eller kursen har upphört. De kan också ha en mer omedelbar betydelse som uppkommer under deltagandet utan att de för den skull blir bestående. Dessa betydelser redovisas under rubriken ”Under tiden”.

Även efter det att man har avslutat en studiecirkel eller en folkhögskolekurs kan det hända att den får betydelse för den enskilde deltagaren eller ledaren. De betydelser som har uppstått efter det att aktiviteten har avslutats redovisas under rubriken ”Efter”.

Utifrån de betydelser som redovisats diskuteras sedan i respektive avsnitt under rubriken ”Betydelser i lokalsamhället”, aktiviteternas tänkbara betydelse i lokalsamhället. Som avslutning förs sedan en kort diskussion om i vilka avseenden aktiviteten kan karakteriseras som exempel på folkbildning.

Under rubriken ”Folkbildningens värden i lokalsamhället – några reflexioner” förs till sist i rapporten en diskussion kring frågor som studien aktualiserar. Det handlar då bland annat om folkbildningens användning, dess betydelse som aktör i lokalsamhället och vad den tillför. Folkbildningens roll idag, som förnyare eller bevarare, är också en aspekt som berörs.

Kulturhuset i **Bäckby**

Idén med Kulturhuset, som är en för ändamålet ombyggd fabrikslokal, är att förstärka kulturutbudet i Västerås, ”... framför allt med hänsyn till låginkomsttagare” (Studieförbundet Vuxenskolan, s2, vilket är den källa jag använder när jag citerar). Vuxenskolan (SV) vill utveckla kulturlivet genom att nå nya utövare och en ny publik genom att göra nya kulturella uttrycksformer mer tillgängliga. I huset, som är en för ändamålet ombyggd fabrikslokal, finns målarateljéer, vävstuga, café, hörsal och föreningslokaler som kan hyras. Kulturhuset ligger i Bäckby som är ett s.k. miljonprogramområde från 1970-talet. Det nya kulturhuset har kommit till för att få möjligheter att bredda och utveckla de aktiviteter som man sedan länge bedriver i området. Det invigdes i december 2007.

I samarbete med andra kulturinstitutioner säger SV också att man kommer att ”främja internationellt kulturutbyte” (s2), ”skapa en naturlig mötesplats för Västerås invånare” (s2), ”bekämpa isolering och segregering” (s2), och ”främja kulturutbyte bland invånarna” (s2). Bland de planerade aktiviteter som nämns hör musik, teater, film, föreläsningar i samhällsfrågor.

Vuxenskolan har också förlagt alla sina hantverkscirklar i kommunen till Kulturhuset.

BETYDELSER

Före

Inspiration för föreningar och andra organisationer

Kulturhuset invigdes i december 2007. Mina besök på Bäckby Kulturhus ägde rum 31 oktober 2007, d.v.s. en månad före invigningen, och 18 februari 2008. Då aktiviteterna bara hade börjat kommer jag att beskriva Kulturhusets betydelse genom att inrikta mig på de förväntningar som beslutet att bygga Kulturhuset på Bäckby förde med sig. Det ledde till förväntningar från föreningar, bibliotek, fritidsgård och en dagverksamhet för äldre och funktionshindrade (Bäckbyskrapans Mötesplats) på

vad Kulturhuset skulle kunna betyda för dem. Bland föreningar och andra organisationer som hoppas kunna dra nytta av Kulturhuset finns dels de som sedan tidigare är förankrade i stadsdelen, som Bolivianska föreningen, dels de som har en vidare geografisk förankring som Länshemslöjden, Lernia och SV:s medlemsorganisationer. Några invandrarorganisationer med förankring i andra delar av kommunen har valt att placera sina föreningslokaler i Kulturhuset.

Sambruk

Förväntningar finns om att Kulturhuset ska möjliggöra ett mer organiserat samarbete mellan föreningarna. Det gäller framför allt invandrarorganisationerna. De vill på så sätt nå ut till fler och också utnyttja varandras resurser och kunskaper. Även från fritidsgården, biblioteksfilialen och Bäckbyskrapans Mötesplats finns förväntningar om vad Kulturhuset ska tillföra deras verksamheter. Förhoppningen är att få nya möjligheter att utveckla de egna verksamheterna genom att få tillgång till resurser som man inte själv har. Det kan vara vävstolar så att man från Bäckbyskrapan kan gå till Kulturhuset för att väva. Eller möjligheter att ta del av ett ökat kulturutbud på Bäckby.

Bäckbys vardagsrum

Från fritidsgården hoppas man att Kulturhuset ska tjäna som en väg in i föreningarna för deras besökare.

Mario Barbagallo som samordnar aktiviteterna i Kulturhuset har förväntningar. Han hoppas att det ska fungera som en kulturell mötesplats för de boende på Bäckby. En arena där Bäckbyborna och andra kan mötas över etnicitets-, ålders- och andra gränser. Han hoppas också att Kulturhuset ska väcka ett kulturintresse och att det ska leda till att fler använder det kulturutbud som finns i city. Marios förhoppningar kan liknas vid att Kulturhuset ska bli ”Bäckbys vardagsrum”. Det ska också vara ett rum där man bara kan vara utan att känna krav på sig att göra någon nytta.

Under tiden

Efter det första halvåret är det för tidigt att säga om förväntningarna har infriats eller ej. De tidigare förväntningarna om vad Kulturhuset ska betyda för Bäckby finns kvar. Nya kontakter har också knutits med tänkbara samarbetspartners som t.ex. Lernia, som ser möjligheter att använda Kulturhuset i sina planerade Sfi-kurser. Några föreningar som täcker även andra stadsdelar i kommunen, framför allt invandrarorganisationer, har, som redan nämnts, flyttat sina föreningslokaler till

Det är också ambitionen att Kulturhuset ska bli en naturlig mötesplats för dem som bor i stadsdelen samt att de själva ska vara med och driva Kulturhuset.

Kulturhuset. De förlägger också stora delar av sin verksamhet där. Det skapar ökade förutsättningar för att förväntningarna på samarbete över verksamhets- och föreningsgränser ska förverkligas. Även om det är för tidigt att säga i vilken utsträckning det kommer att bli så.

BETYDELSER I LOKALSAMHÄLLET

Mötesplats i lokalsamhället

Genom tillkomsten av det nya kulturhuset har det skapats förväntningar om utveckling av samarbete mellan föreningar, som exempelvis invandrarorganisationer, och kommunala verksamheter i Bäckby som bibliotek, fritidsgården och omsorgen om äldre och funktionshindrade. Kulturhuset skulle därmed få en samordnande betydelse som främjare av integration och möten mellan Bäckbyborna. I detta ligger också en förväntan om att Kulturhuset ska bli den främsta mötesplatsen i stadsdelen.

Kompletterar kommunala verksamheter

Förväntningar som SV, enskilda personer och representanter för kommunala verksamheter har är förväntningar om samverkan mellan det lokala civilsamhället, enskilda aktörer som inte tillhör stat eller kommun, och kommunala verksamheter i stadsdelen samt mellan olika delar av civilsamhället. I de kommunala verksamheterna finns en förhoppning om att Kulturhuset ska bidra till en förnyelse av exempelvis fritidsgårdens och Bäckbyskrapans verksamheter. De förväntar sig att de civila organisationerna har möjligheter som de inte själva har.

Folkbildningens företrädare hävdar ofta att de befinner sig närmare människor och därför ser behov som samhällets företrädare inte ser. Om förväntningarna i det här fallet förverkligas kan man med fog säga att de utgör ett komplement till de kommunala verksamheterna.

Förväntningarna från de kommunala verksamheterna vittnar om deras egen betydelse, men också om deras otillräcklighet. De finns i en kommunal infrastruktur som gör att man når relativt många brukare. Men man har också svårt att anpassa sig efter behoven. Av ekonomiska eller andra skäl. Här kan man möjligen se Kulturhuset som ett uttryck för den relativa frihet och flexibilitet som man brukar säga kännetecknar folkbildningen.

Det skapar också förväntningar om samverkan mellan de civila organisationerna och

kommunen. Kanske kan det också ge insikter om att de är ömsesidigt beroende av varandra.

Praktisk samhällskunskap

Kulturhuset har genom sin tillkomst skapat förväntningar hos verksamheter och boende på Bäckby. Kontakter tas för att diskutera vilka möjligheter Kulturhuset tillför och hur de ska förverkligas. Försöken att skapa nya samarbetsformer kring Kulturhuset kan fungera som en övning i praktisk samhällskunskap i den miljö där man bor. Det handlar om att träna sig att samarbeta med andra som delvis har andra intressen och utgångspunkter. Att praktiskt lära sig hur lokalsamhället fungerar men också att vara med och bidra till dess förändring.

Om Kulturhuset kommer att ha betydelser för invånarna som ej endast kan beskrivas som förväntningar hos dess initiativtagare och brukare är för tidigt att uttala sig om. Kulturhuset är ett exempel på lokalt utvecklingsarbete. Med tiden blir det lättare att säga om detta lokala utvecklingsarbete kommer att bidra till lokal utveckling.

KULTURHUSET SOM FOLKBILDNING

Kulturhuset drivs och utvecklas i ett nära samarbete mellan ett studieförbund och föreningar. Man samarbetar också med kommunala verksamheter. Arbetet får sin näring från dessa verksamheter och de som bor på Bäckby. Det råder ingen tvekan om att detta är ett exempel på folkbildning så till vida att det är ett arbete som sker nära dem som bor i stadsdelen och att man försöker förverkliga behov och tillmötesgå intressen hos stadsdelens invånare. Det är också ambitionen att Kulturhuset ska bli en naturlig mötesplats för dem som bor i stadsdelen samt att de själva ska vara med och driva Kulturhuset.

Kulturhuset har vuxit fram som en förnyelse och vidareutveckling av verksamheter, som hantverks- och musikverksamhet, som SV bedrivit sedan tidigare i området. Där har engagemanget hos en enskild person som bor på Bäckby, Mario Barbagallo, haft stor betydelse. Ett intryck är att han genom sin starka förankring i stadsdelen, breda kontaktnät och egna drivkraft personifierar den närhet, kreativitet och flexibilitet som folkbildare själva brukar säga är kännetecknande för deras verksamheter.

Kulturentreprenörskolan ⁴

Kulturentreprenörskolan (KES) är eftergymnasial och startade höstterminen 2006 på Västerås folkhögskola. Den ges i samarbete med Coompanion, som arbetar med rådgivning i kooperativ företagsverksamhet, och Culturen, som är ett kulturellt allaktivitetshus där man på uppdrag av Västerås stad ska främja nyskapande kulturverksamhet. Beroende på deltagarens behov deltar eleverna i KES i mellan ett och två år på hel- eller halvfart. Nya deltagare börjar varje termin, varefter det sker en löpande avgång från kursen. Det finns en bred variation bland kursdeltagarna när det gäller deras bakgrund. Även om många av dem är yngre kvinnor. Några deltagare har delvis gått kursen på distans. Deltagarna är utövare av bildkonst, musik, dans, gyckleri, skrivande eller andra konstnärliga uttrycksformer. Det förekommer också att de sökt sig till kursen för att pröva möjligheterna att försörja sig genom att arbeta med projekt. De flesta har som mål att leva på sin konst. I kursen arbetar man projektinriktat utifrån de enskilda deltagarnas behov och intressen. Det övergripande målet för KES är att deltagarna ska starta företag eller projekt inom kulturområdet. Följande ämnesområden ingår:

- Estetiska ämnesområden – bild, färg och form, skrivande, textil och drama
- Fördjupning inom det egna estetiska området
- Estetik, teknik och design
- Kulturhistoria och kulturarv
- Det egna projektet – projektmetodik
- Kooperativ utbildning och affärsidéutveckling
- Marknadsföring och kommunikation

Syftet är att:

- ”ge breda kunskaper och färdigheter inom det estetiska ämnesområdet och utveckla deltagarnas kreativa förmågor

⁴ Den källa jag använder mig av, där ingen annan anges, är <http://www.kulturentreprenor.se/>.

- fördjupa färdigheterna och kunskaperna inom det egna kulturområdet
- ge kunskaper inom områdena: projekt, företagande, marknad, kommunikation
- skapa och fördjupa nätverkskontakterna inom respektive område och företag”
(Ansvarig lärare Annika Lind, personlig kommunikation, 29 maj, 2008).

På hemsidan ges några exempel på vilka som söker kursen: rockmusiker som vill lära sig scenteknik och marknadsföring, scenkonstnärer som vill pröva en affärsidé, konsthantverkare som vill ta reda på om de kan leva på sitt intresse och sömmerskor som vill profilera sig mot teater och drama.

BETYDELSER

Före

Leva på sin konstform

Deltagares förväntan på KES är att de ska få kunskaper som gör att de kan försörja sig på sin konstform. Som framgått är det också det övergripande syftet med KES. Som en deltagare säger är det i själva verket en förutsättning att man redan har börjat pröva att leva på sin konstform. Många söker till KES för att lära sig mer om administration och ekonomi. De förefaller inte ha lika stora förväntningar på kursen när det gäller deras konstnärliga professionalisering.

Lära sig driva företag

En gycklare berättar att hans grupp behövde finna former för att organisera sin verksamhet bättre för att kringarbetet skulle ta mindre tid. Om de kunde lära sig att ta hand om administration och bokföring på ett smidigare sätt skulle de få mer utrymme att utvecklas konstnärligt.

En deltagare betonar att det underlättar om man känner till KES innan man börjar kursen. Det skapade en tillit till KES hos henne redan innan hon började. Eftersom hon varit i kontakt med KES, kände hon att hon visste vilka förväntningar hon skulle ha på kursen. En annan deltagare har samma uppfattning. Hon kände sig trygg när hon började KES eftersom hon redan visste vad KES var för något. Annars tror hon att hon aldrig skulle ha vågat söka kursen.

Folkbildningen har i fallet Kulturentreprenörskolan tagit ett samhällsansvar som ingen annan har gjort.

Under tiden

Socialt lärande

De deltagare jag har talat med betonar att de lär av varandra. ”Det sociala i det hela”, som en av dem uttrycker det. Det är också vad deltagarna menar är utmärkande för KES. Alla har olika intressen och odlar dem på olika sätt. Ändå arbetar de tillsammans i grupp. På kursen möts olika konstformer och dess utövare. De menar att de kompletterar varandras kunskaper och därmed inspirerar varandra att gå vidare. En deltagare säger att de ”växer ihop” med varandra.

Lära sig entreprenörskap som förhållningsätt

En deltagare som har gått kursen i ett år talar om entreprenörskap som ett förhållningsätt som det tar tid att lära sig. Under kursens gång upptäcker man efter hand att entreprenörskap är en mentalitet. Det går bland annat ut på att lära sig att hantera otryggheten. Det handlar om att inte bara tänka kortsiktigt. Man måste också ta hand om sig själv. Att låta tiden verka och göra ens idéer realistiska. Det tar tid att lära sig att tänka långsiktigt. Att komma underfund med att entreprenörskap också är ett jobb där man måste lära sig att acceptera att det man vill göra inte kommer att fungera.

Efter

Lärde sig organisation

En annan deltagare, som har gått kursen, menar att kursen gjorde att hans grupp kunde förbättra sitt sätt att organisera verksamheten. Genom att de blev bättre på att sköta företaget fick de större utrymme att utvecklas konstnärligt. Tiden upptas inte längre bara av att lösa akuta problem. Nu hinner de också tänka efter. Praktiska problem som att skaffa sig en träningshall fick de också hjälp med. Det gav dem en skjuts framåt. I efterhand ser han att den stora förtjänsten med KES är att den till skillnad från andra utbildningar inte bara går ut på att man ska bli en bra artist utan också att man ska kunna leva på sin konstform, vilket var vad han hade förväntat sig.

BETYDELSER I LOKALSAMHÄLLET

KES har inte funnits tillräckligt länge för att man med säkerhet ska kunna uttala sig om dess betydelse i lokalsamhället. Utifrån kursens mål, dess pedagogiska uppläggning och vad den kursansvarige och kursdeltagarna har sagt är det ändå möjligt att peka på några tänkbara betydelser. De betydelser jag nämner går in i varandra, men jag har ändå valt att redovisa dem var för sig.

Utvecklad tillgång till kultur

Syftet med KES är som har framgått att ge konstnärliga utövare kunskaper och färdigheter att försörja sig på sin konststart. Deltagare menar att KES gör, genom den skolning man får administration, organisation och ekonomi, att de kan planera verksamheten mer långsiktigt, vilket i sin tur gör att det skapas utrymme för reflektion och eftertanke. Han berättar också att man fick hjälp att skaffa en egen träningshall, vilket hade varit ett problem för gruppen tidigare. En möjlig betydelse skulle bli att de utvecklas som konstnärliga utövare. Lokalsamhället skulle då få ett kulturutbud med högre kvalitet.

Professionaliserade småföretagare

Många kulturutövare är eldsjälar som brinner för sin konststart och därför också riskerar att bränna ut sig. Ett par av de deltagare jag har talat med säger att KES har lärt dem att hantera det egna engagemanget. Den tid som blir över när de har lärt sig att bättre sköta kringsysslor som administration och ekonomi använder de till att förkovra sig inom sina konstformer. Det skulle medföra att det skulle bli fler professionella konstnärer i lokalsamhället.

Lokal utveckling

På kursen finns också deltagare som vill jobba med projekt. Som framgått ovan menar en av dem som jag har talat med att KES lär henne att professionalisera sitt sätt att arbeta projektinriktat. Att s.a.s. göra idéer och visioner mer realistiska så att de bättre svarar mot de villkor som projektarbete bedrivs under. Det skulle i så fall kunna göra att projekten leder fram till aktiviteter som pågår efter projektens avslutande.

Fler kulturföretag

Om det är så att de som går KES blir mer professionella i sin konstnärliga utövning och också skickligare på att sköta ett företag bör det medföra att fler småföretag med kulturinriktning bildas i Västerås. Det är också en betydelse som det är för tidigt att avläsa. Men det vore en möjlig förändring.

KULTURENTREPENÖRSKOLAN SOM FOLKBILDNING - DISKUSSION

Det individualiserade och behovsriktade arbetssätt som präglar KES gör att det är svårt att tänka sig att kursen utan vidare skulle kunna genomföras i reguljär utbildning. Det förutsätter ett handlingsutrymme med ett särskilt ansvar och en frihet för deltagare och lärare som inte kan tas för givna i alla former av utbildning.

Några av de aktiviteter som nämns i den här rapporten har tillkommit efter att enskilda personer med engagemang i folkbildningen tycker sig ha sett att personer som vill utveckla sina intressen inom kulturområdet har behov av kunskaper och färdigheter som de har svårt att få tillgodosedda. I den utsträckning som behoven överhuvudtaget har varit kända har de inte sett att samhället har haft något att erbjuda. Att KES blev en folkhögskolekurs berodde på att en person med förankring i folkbildningen hade sett ett behov hos kulturutövare att vidga sin kompetens för att kunna försörja sig. Folkbildningen har i det här fallet tagit ett samhällsansvar som ingen annan har gjort. Och det är måhända inte heller möjligt för någon annan att göra det. Kanske behövs en kombination av flexibilitet, förmåga att se behov och ett pedagogiskt arbetssätt som är svårt att finna någon annanstans. I det här fallet har man sett att förutsättningarna för att försörja sig som konstnär inte bara återfinns i den enskildes konstnärliga skicklighet. Man måste också behärska ett organisatoriskt handlag och en administrativ skicklighet.

Det leder oss i sin tur in i en diskussion om huruvida det är folkbildningens uppgift att ta ett sådant samhällsansvar. Borde det inte en vara en uppgift för vuxenutbildningen eller arbetsförmedlingen eller någon annan myndighet? I vilket fall förefaller det uppenbart att ingen annan tar på sig den uppgiften. Det ska kanske ingen annan heller göra. Det kan mycket väl vara så att folkhögskolor och studieförbund fyller en funktion som komplement till utbildning som går utöver samhällsinstitutionernas uppgifter.

Friskvård med personlig utveckling – kurs på folkhögskola

Kursen har bedrivits på Tärna folkhögskola sedan 2003 sammanlagt nio gånger ⁵. Den har ägt rum under 10 veckor under fem och en halv timmar tre dagar i veckan. Målgruppen består av långtidssjukskrivna. Kursen är frivillig. Mellan 6 och 14 deltagare har rekryterats via annonsering varje termin som kursen har anordnats. Deltagarna har också fått kännedom om kursen via handläggare på Försäkringskassan (FK) eller andra som har gått kursen tidigare. Deltagande i kursen måste godkännas av FK. För att deltagarna ska kunna behålla sin sjukskrivning under kursens gång måste kursen fungera som ett led i deras rehabilitering. FK har dock inget inflytande över kursens uppläggning och genomförande. Hösten 2007 deltog 12 personer i kursen. Många bodde i Sala, några i Västerås. Enligt en uppföljning av kursen var 96 % av dem som deltagit i kursen sedan 2003 kvinnor (Chapman, 2008) ⁶. De allra flesta var 41 år och äldre. Medelålders kvinnor har dominerat bland deltagarna. Syftet med kursen är att bidra till att långtidssjukskrivna börjar arbeta igen. Det vill man göra genom att:

- ”ge deltagarna grundläggande kunskaper kring fysisk och mental hälsa
- sätta deltagarnas personliga utveckling i centrum
- inspirera deltagarna att se nya möjligheter när det gäller den personliga utvecklingen, arbetslivet och/eller studier” (Tärna Folkhögskola)

Kursen består av lektioner och övningar i beteende, vilket är det mest omfattande momentet, som går ut på att belysa hur människors beteenden som individer och i grupp kan förklaras och förstås. Andra inslag i kursen berör kost och fysiska aktiviteter.

⁵ Samordnare C. Hedlund, Tärna Folkhögskola, personlig kommunikation, 28 maj, 2008.

⁶ Vårterminen 2008 var dock hälften av deltagarna män.

BETYDELSER

Före

Jag har gjort besök i anslutning till undervisningen på folkhögskolan, där jag också har samtalat med lärare och deltagare. Eftersom jag inte har intervjuat deltagare innan de började kursen kan jag inte uttala mig om vilka specifika förväntningar deltagarna hade på kursen innan de började. I ett samtal jag hade med två deltagare medan kursen pågick säger också en av dem att man inte ser sina möjligheter när man går hemma. Kanske är det så att den som inte ser sina möjligheter inte heller har så höga förväntningar.

Under tiden

Den kurs jag besökte i februari 2008 var en fortsättning på 10-veckorskursen som gavs hösten 2007. Denna fortsättningskurs gavs för första gången och inrättades efter önskemål från deltagarna. Deltagarna betraktar de två kurserna som en sammanhängande kurs. Därför har jag valt att återge deltagarnas erfarenheter av kurserna som om de vore en kurs.

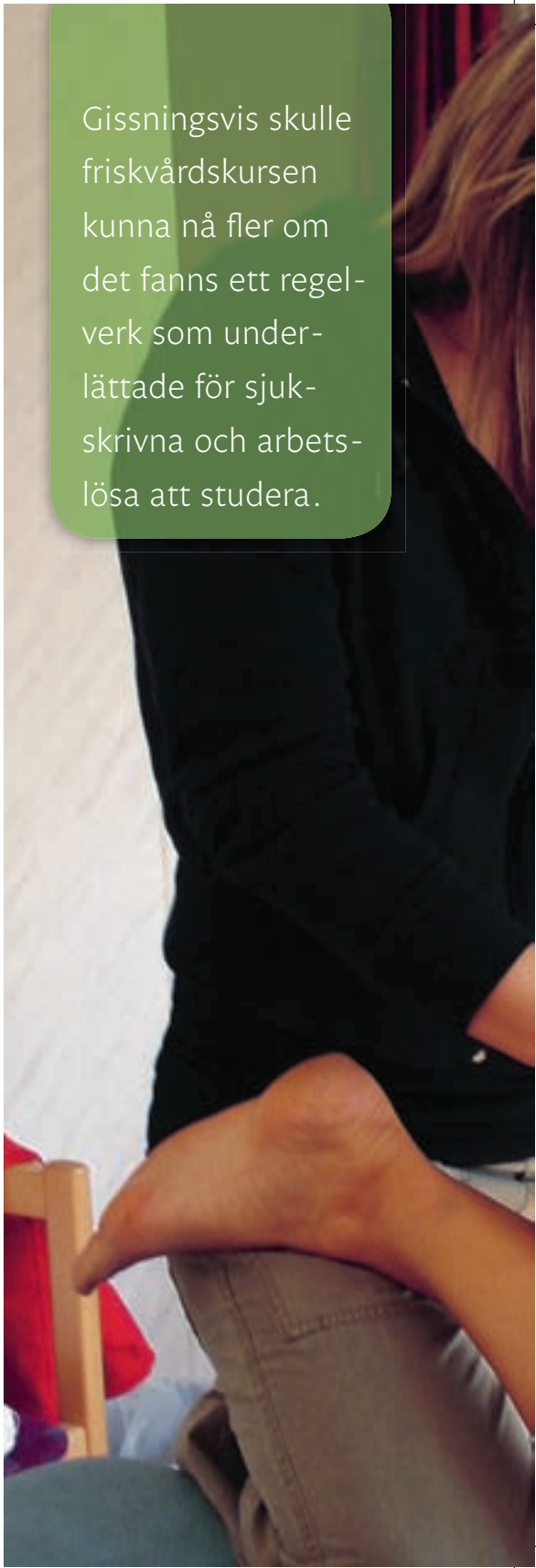
Bekräftelse

Den kanske starkaste betydelsen kursen fick för deltagarna när de gick kursen var att de upplevde att de blev bekräftade. De upptäckte att de inte var ensamma i den situation där de befann sig. De kunde utbyta erfarenheter med andra. De blev också mer hoppfulla, i mötet med kurskamraterna såg de sina möjligheter på ett helt annat sätt än när de var hemma. Även Chapmans (2008) undersökning pekar i den riktningen. På en fråga hur de upplevde att det var att träffa personer i samma situation var medelvärdet 8.5 på en skala mellan 1 och 10. Kursdeltagarna kände sig välkomna, både på kursen och på skolan. Det var OK att vara som man var.

Efter

Gått vidare till annan sysselsättning

Enligt den tidigare nämnda uppföljningen (Chapman, 2008) av kursen var 16 av 49 tillfrågade personer (33 %) som gått kursen någon gång mellan 2003 och 2007 helt eller delvis i arbete våren 2008. 7 personer arbetstränade (14 %) och 2 personer studerade (4 %). 51 procent av de tillfrågade hade alltså gått vidare till arbete eller någon annan form av sysselsättning. Bland dem som arbetade eller studerade anser de flesta att kursen har bidragit till det. En generell uppfattning bland dem som fortfarande är sjukskrivna är att de skulle ha varit sjukskrivna även om kursen hade

Gissningsvis skulle friskvårdskursen kunna nå fler om det fanns ett regelverk som underlättade för sjukskrivna och arbetslösa att studera.

varit upplagd på ett annat sätt. De deltagare som har svarat på enkäten har med andra ord uppfattningen att kursen inte kan bli bättre om den ska fungera som ett led i deltagarnas rehabilitering.

I Chapmans (2008) uppföljning har de allra flesta i efterhand svarat att de tyckte att kursen hade levt upp till förväntningarna, samtidigt som många av dem inte hade ett klart mål när de började kursen.

BETYDELSER I LOKALSAMHÄLLET – DISKUSSION

Ovan har jag redovisat betydelser som kursen hade för deltagarna när de gick kursen och efter att de hade gått kursen. Det har då handlat om betydelser för den enskilde deltagaren. Nu följer en diskussion om dess tänkbara betydelser för lokalsamhället.

Ekonomisk betydelse

Som nämnts har 51 % eller 25 av 49 kursdeltagare gått vidare till någon form av sysselsättning. 16 av dessa 25 personer har helt eller delvis gått vidare till reguljärt arbete. Det faller utanför ramen av mitt uppdrag att uppskatta hur mycket Västerås och Sala kommun och Försäkringskassan har sparat i minskade kostnader för deras sjukskrivning och andra utgifter. Det går heller inte att med säkerhet säga att deltagarna inte hade börjat arbeta även om de inte hade gått kursen. Ändå ligger det nära till hands att dra slutsatsen att kursen har haft en samhällsekonomisk betydelse.

Medborgerlig betydelse

Den interna utvärdering som den kursansvariga läraren har genomfört och de samtal jag har fört med deltagarna pekar på att deltagarnas välbefinnande har ökat som en följd av att de har gått kursen. Det framgår också av de betydelser som jag har redovisat ovan. Ett upplevt högre välbefinnande hos invånarna torde få betydelse i lokalsamhället. Dels, som sagt, den ekonomiska betydelsen, dels en medborgerlig betydelse genom högre *delaktighet och engagemang i det lokala civilsamhället*. Vare sig det handlar om att man blir mer aktiv i föreningsliv och aktiviteter utanför hemmet eller om man förändrar sitt vardagsliv med familj och vänner.

Kunskapsspridning

En person som har återhämtat sig och återvänt till vardagslivet efter att ha varit utbränd har skaffat sig erfarenheter som hon menar att hon kan tillföra andra. Om kursen har bidragit till deltagarnas återhämtning, har den också haft betydelse

för deltagarnas möjligheter att delge andra sina erfarenheter. Under mina samtal med några av deltagarna framkom det också att de ville ha ett yrke där de kunde använda sina erfarenheter för att förebygga utbrändhet hos andra. Om deltagarna för vidare sina erfarenheter, yrkesmässigt eller på annat sätt, har kursen bidragit till kunskapsspridning.

FRISKVÅRDSKURSEN SOM FOLKBILDNING – DISKUSSION

Kursens upplägg tar spjärn i att deltagandet är frivilligt. Enligt deltagarna själva måste man känna att man har kommit, som de säger, ”ett steg på vägen” för att vara motiverad att gå kursen. Den förefaller också ge relativt stort utrymme för deltagarna att påverka upplägg och innehåll. Det är också betydelsefullt för en kurs av den här arten att den inte är behörighetsgivande eller att deltagarnas medverkan bedöms eller betygsätts. I dessa avseenden har kursen kännetecknen som stämmer väl överens med kurser och andra aktiviteter som bedrivs inom folkbildningen. Överhuvudtaget liknar kursen inte en vanlig kurs så till vida att det övergripande syftet inte är att deltagarna ska skaffa sig några specifika kunskaper. Hade så varit fallet hade nog inte heller kursen kunnat genomföras, då FK inte kan betrakta den som utbildning för att långtidssjukskrivna ska få gå kursen.

Detta är relevant i diskussionen om folkbildningens samhällsnytta. Generellt tillåter inte arbetsförmedlingen att arbetslösa studerar på folkhögskola eller i någon annan utbildningsform. FK tillåter inte heller deltidssjukskrivna att studera om det inte kan betraktas som ett led i deras rehabilitering. Det skulle innebära att statliga myndigheter motverkar folkbildningens betydelse. Gissningsvis skulle friskvårds-kursen kunna nå fler om det fanns ett regelverk som underlättade för sjukskrivna och arbetslösa att studera.

En annan aspekt som anknyter till detta är att förekomsten och behovet av en kurs av det här slaget också belyser betydelsen av att det finns förutsättningar för att tillmötesgå behov hos människor som ett mer reglerat utbildningssystem inte kan göra. Som jag redan har nämnt i rapporten menar många folkbildare att de genom sin närhet till människor har lättare att se vilka behov som finns. Den här kursen är ett exempel på att det ibland tycks förhålla sig på det sättet. Folkbildningen har dock ett begränsat handlingsutrymme p.g.a. de statliga kriterierna för bidragsgivning. Det har betydelse för folkhögskolornas möjligheter att utveckla kurser när det gäller så väl innehåll som omfattning.

Studiecirkeln **Medspråkarna**

Studiecirkeln Medspråkarna har bedrivits sedan 2002 av Medborgarskolan i olika delar av landet ⁷. Två ”gamla svenskar”, det vill säga personer med ”svensk kulturkompetens” som har bott i Sverige i många år samtalar med ”nysvenskar” om dagsaktuella och vardagsnära frågor, om svenska seder eller om nysvenskarnas hemtrakter och ursprung. Ambitionen är att, som ett komplement till Sfi, erbjuda fler tillfällen att träna det svenska språket samt att skapa tillfällen att möta andra och på så vis inspirera ett ömsesidigt utbyte av kunskaper och erfarenheter. De flesta samtalsledarna är äldre, vilket ses som en fördel då de ofta har ett brett lokalt kontaktnät. Ofta är det kvinnor som har rekryterats genom annonsering. Många deltagare är yngre och välutbildade kvinnor med västasiatiskt eller nordafrikanskt ursprung. Deltagarna rekryteras via Sfi. Idén bakom Medspråkarna var att den som studiecirkel skulle kännetecknas av icke-auktoritär undervisning och börja i den vardag där deltagarna befann sig. En strävan var att pröva ett arbetssätt som inspirerade till ömsesidig integration. Medspråkarcirkelarna skulle underlätta för nysvenskarna att lära känna svensk kultur och tradition. De skulle också vara en möjlighet för gamla svenskar att möta andra kulturer och traditioner. Detta för att bidra till ömsesidig integration.

Deltagarna får ingen hjälp med sina studier på Sfi i medspråkarcirkeln. Informell stödundervisning efter det att själva cirkeln har avslutats förekommer dock. Samtalsledarna medverkar ideellt. Som medspråkare får de fortbildning till medspråkare av Medborgarskolan.

⁷ Informationen om Medspråkarna har jag fått av verksamhetschef Anders Landhage, Medborgarskolan Mälardalen, personlig kommunikation 2007-10-06, och regionchef Elisabet Hultberg, Medborgarskolan Mälardalen, personlig kommunikation, 2008-06-23.

BETYDELSER

Före

Cirkelledares förväntan att bidra med sina erfarenheter

En cirkelledare hade kommit till Sverige från ett annat land för trettio år sedan. Som flykting blev hon mottagen av en fadderfamilj. Det gjorde att hon såg betydelsen av att ha en ”plattform”, som hon säger, att utgå från när man som flykting kommer till Sverige. Hon ville därför ge sitt bidrag till nyanlända svenskars möten med det svenska samhället. När hon såg annonsen om Medspråkarna såg hon en möjlighet att göra en egen insats för nysvenskars integration.

En annan cirkelledare ville bidra med sina erfarenheter av att ha bott utomlands. Hon menar att hon vet, som hon säger, hur det är när det syns på utseendet och hur man klär sig när man har ett annat ursprung.

Cirkelledares förväntan om att bidra till kulturmöten

Några ledare vill bidra till de nyanlända svenskarnas integration. De menar att det är svårare att komma in i det svenska samhället nu när det inte är så lätt att få jobb. Då kan medspråkarna medverka till möten med svensk kultur och språk. De tror inte att den här cirkeln hade fyllt den funktionen på samma sätt om de nyanlända svenskarna hade fått arbete.

Cirkelledares förväntan om rikare mening i tillvaron

En förtidspensionerad cirkelledare talar om Medspråkarna som ett sätt för henne att få något att göra och träffa andra människor.

Komplement till Sfi

En annan cirkelledare betonar att deltagarna i hennes grupp hoppades att medspråkarcirkeln skulle få dem att lära sig svenska fortare. En ledare menar att deltagarna såg medspråkarcirkeln som en plats där man fick chansen att tala svenska, vilket de inte tyckte att de hade fått göra tillräckligt på Sfi.

Under tiden

Bekräftelse

Både deltagare och cirkelledare vittnar om att deltagare har börjat tala med varandra även när de ses vid sidan av cirkeln på Sfi. Det ser de som en direkt följd av medspråkarcirkeln. En annan betydelse som deltagare vittnar om är att de börjar

Utifrån sitt syfte och sin tillkomst är Medspråkarna ett sätt att tillämpa studiecirkelns idé och arbetssätt.

ta kontakt med människor de möter på stan. Cirkelledare talar om den bekräftelse deltagarna får när de möter andra som befinner sig i samma situation.

Social betydelse för cirkelledare

För en ledare blev cirkelledarskapet ett sätt komma ut och träffa fler människor och få något att göra. Hennes vardagsliv fick ett nytt innehåll och berikade hennes tillvaro. Hon satt inte längre bara hemma. Hon ser fram emot när hon blir medspråkare till hösten igen. Då får hon möjlighet att vidga sitt vardagsliv.

Efter

Ökad förståelse för nysvenskars situation

Några cirkelledare berättar att de för första gången har träffat och lärt känna människor som nyligen har kommit till Sverige. Som en cirkelledare säger har det gett henne ”nya perspektiv” på deras situation. Det har fördjupat hennes syn på vad integration är. Hon har lärt känna människor som berättar livshistorier som har varit okända för henne.

Cirkelledarnas ökade kulturkunskap

Några cirkelledare berättar även att medspråkarcirkeln har inneburit för dem att de har fått ökade kunskaper om andra kulturer, länder och andra sätt att leva. Deras bilder av världen har förändrats.

Ökad förståelse för den pedagogiska arbetsformens betydelse

En ledare berättar att hon har fått förståelse för att det pedagogiska arrangemanget har betydelse för vad man lär sig. Hon hade inte kunnat föreställa sig att det skulle ha någon betydelse överhuvudtaget. Hennes nyvunna erfarenhet av studiecirkelns arbetssätt gav henne, som hon beskriver det, nya pedagogiska insikter. Hon tyckte sig se att studiecirkeln hade särskilda kvaliteter som hade betydelse för att deltagarna kunde förbättra sin svenska. Hur man arrangerar en pedagogisk situation får betydelse för vad man lär sig, d.v.s. dess utfall.

Bidrog till jobb

Medspråkarcirkeln gav dem tillfällen att träna sig att tala svenska. Den medverkade till att en kvinna fick ökade insikter i hur det svenska språket är uppbyggt, enligt en cirkelledare. Hon ”knäckte koderna”. De nya svenskanskaperna underlättade för henne att få jobb. Nu arbetar hon som marknadsförare.

BETYDELSER I LOKALSAMHÄLLET – DISKUSSION

Medspråkarna tillkom som ett försök att pröva metoder för att ge nysvenskar möjlighet att träna svenska i en annan form än den som Sfi erbjuder. Med studiecirkeln som arbetssätt ville man börja i den vardag där deltagarna befinner sig och underlätta för dem att möta en annan kultur och ett annat vardagsliv. De som deltog i cirkeln såg att de skulle få fler tillfällen att träna det nya språket. Det fanns en förväntan hos dem att den skulle underlätta deras möte med det svenska samhället. Den skulle på så sätt bidra till integration. I medspråkarcirkeln möts också människor som är bärare av svensk kultur och andra kulturer, vilket torde underlätta en ömsesidig integration mellan svenskar och nysvenskar. Medspråkarna kan ge både ledare och deltagare ökade kulturkunskaper.

Deltagare lärde känna varandra bättre när de träffades i ett annat sammanhang utanför Sfi. Medspråkarcirkeln har också fungerat som en social frizon och träffpunkt där deras individualitet har bekräftats. Deltagarna förefaller ha fått en förmimelse av ”innanförskap” när de har besökt cirkeln. Medspråkarna har gett en träning i ”praktisk samhällskunskap” för både ledare och deltagare.

En ledare fick insikter om pedagogikens betydelse. Hon upptäckte att hur arrangemanget ser ut där man förväntar sig att det ska äga rum ett lärande har betydelse för vad deltagarna lär sig. Det leder oss in i en diskussion om hur svenskundervisning för nysvenskar arrangeras. Hur kommer det sig att Medspråkarna fyller ett behov för deltagare som de av allt att döma inte får tillgodosett någon annanstans?

Man bör lägga märke till att Medspråkarna har haft betydelse inte bara för deltagarna utan också för samtalsledarna. Från cirkelledaren som berättar att hon aldrig tidigare har träffat någon med en annan kulturtillhörighet till dem som har umgåtts mycket med nyanlända svenskar eller de som själva har erfarenhet av att ha kommit till ett nytt land. En ledare har fått ett rikare vardagsliv. En annan ledare har fått nya pedagogiska insikter. Dessa exempel på medspråkarcirkeln betydelse för ledarna visar att aktiviteter inom folkbildningen kan få betydelser som varken var avsedda eller förutsägbara. Det gäller betydelser både för enskilda individer och för lokalsamhället.

Det faller utanför ramen för den här studien att jämföra Medspråkarna med Sfi eller Komvux. Bland annat för att de som deltar i Medspråkarna gör det frivilligt. Det torde därför vara de mest motiverade som deltar. Det är också problematiskt att

jämföra verksamheter med varandra som inte har samma syfte och förutsättningar. Men det är uppenbart att folkbildningen i det här fallet tillför betydelse för deltagarna utöver dem som Sfi ger.

MEDSPRÅKARNA SOM FOLKBILDNING

Skulle Medspråkarnas arbetssätt kunna prövas någon annanstans utanför folkbildningen? Är det en tillfällighet att det är ett initiativ som har tagits inom folkbildningen? Ett skäl är att det är i studieförbunden som erfarenheterna och kunskaperna om cirkeln som studieform, finns. Det är där man ser studiecirkelns möjligheter. Ett annat skäl är att idén är enkel. Det är nära från tanke till handling. Folkbildningens relativa flexibilitet gör att hindren är få. Exempelvis bygger studiecirkeln som idé på att deltagarna inte bedöms, man får inga betyg i en studiecirkel. Att det inte finns några krav på bedömning gör också att ingen kräver av deltagarna att de ska lära sig något. Och om de lär sig något finns det ingen som kräver att de ska behöva visa vad de har lärt sig. Folkbildare brukar hävda att det finns en frihet och frivillighet i folkbildningen som ger dem särskilda förutsättningar att tillgodose människors behov och intressen. Andra utbildningsanordnare har inte – och ska kanske inte heller ha – samma flexibilitet som folkbildningen.

I likhet med flera av de andra aktiviteterna som belyses i den här rapporten är Medspråkarna ett resultat av att enskilda folkbildare har sett behov hos människor som inte har tillgodosetts av den reguljära utbildningen eller någon annan samhällsfunktion. Även i det här fallet kan vi alltså se att folkbildningen har tagit ett samhälleligt ansvar.

Utifrån sitt syfte och sin tillkomst är Medspråkarna ett sätt att tillämpa studiecirkelns idé och arbetssätt. Det är inte givet att det hade kunnat göras någon annanstans. Man kan i alla fall konstatera att det är inom folkbildningen som initiativet har tagits.

Studiecirkel i keramik

Den här cirkeln är ett exempel på en av många studiecirkel i konsthantverk studieförbunden driver. Den här cirkeln bedrivs i ABF:s regi. Ledaren har varit cirkelledare i keramik i över trettio år. Det började med att hon själv hade gått i keramikcirkel i tre terminer. Våren 2008 leder hon sju olika cirkel i keramik på dag- och kvällstid. En kväll besökte jag en av cirkelarna. Förutom att jag då samtalande med deltagarna har jag också intervjuat cirkelledaren och tre av deltagarna per telefon. Åtta personer med varierande yrkesbakgrund och i varierande ålder, varav en av dem är man, deltar i den cirkel som här beskrivs. De är akademiker, studerande, verkstadsarbetare och arbetslösa. De arbetar inom industri, kontor, hälsovård eller som egenföretagare. Några av dem har familj, andra inte.

BETYDELSER

Före

Rikare vardag

De förväntningar deltagarna hade när de bestämde sig för att gå en cirkel i keramik handlar alla om att fylla på sin vardag så att den får ett rikare innehåll. Det uttrycker deltagarna på olika sätt:

Göra något med händerna

En deltagare som alltid gör samma saker på jobbet hoppas att hon ska få ”göra något med händerna”. Att det ska ge henne möjlighet att använda och pröva andra sidor av sig själv.

Göra något kreativt

Det hör nära ihop med att få skapa något själv. Att pröva sin fantasi och känna att man har gjort något som inte någon annan har bestämt att man ska göra. Eller hur man ska göra det.

Avkoppling

Flera av deltagarna hoppas keramikcirkeln ska bli en möjlighet för dem att koppla av. Att kunna vara någonstans där man inte känner andras förväntningar och krav på att vara till hands. Att vara på en plats där man kan rå sig själv. Att få en tillflyktsort.

Under tiden

Komplement i vardagen

En sammanfattande eller gemensam betydelse för deltagarna i den här cirkeln är att den, som de hade förväntat sig, kompletterar och tillmötesgår behov som de annars inte får tillgodosedda. Som exempel talar en deltagare som arbetar på kontor med rutinartade uppgifter om att man till skillnad från på jobbet får vara kreativ. Man får pröva att göra som man själv tänker utan att någon annan har bestämt hur man ska göra.

En frizon

Man får slappna av. Cirkeln blir ett andrum. Den främsta betydelsen ligger därmed inte i vad man gör eller hur man gör eller kanske inte ens i att man gör. Meningen med den här cirkeln återfinns i att de får vara någon annan någon annanstans. Cirkeln får sin mening som ett frirum.

Otvunget umgänge

Flera deltagare ger uttryck för cirkeln betydelse som otvungen samvaro. Det blir en form av prestigelös samvaro som hålls ihop av ett gemensamt intresse. Det räcker för att man ska få plats. Det finns inga andra krav för att man ska få vara med. Man utbyter erfarenheter och utvecklar sina färdigheter genom att diskutera med varandra. De ger varandra inspiration i det gemensamma intresset.

Distanserat umgänge

En deltagare jämför umgängessättet med hur hon träffar andra bekanta, privat och på jobbet. Hon beskriver det som att i cirkeln skaffar man sig fler bekanta men på ett annat sätt. Man följer varandra från termin till termin fast inte lika nära som när man träffar vänner. Det utvecklas en annan mer distanserad form av vänskap.

Fritt och mer individualiserat arbetssätt

En deltagare jämför den här cirkeln med blomsterkurser, som hon också har gått. Cirkeln har en mer organiserad struktur som ger deltagarna större frihet. På en blomsterkurs gör man som läraren har gjort. Sen är det inte mer med det. På den

Keramikcirkeln
motsvarar i flera
avseenden vad som
brukar sägas vara
kännetecknande för
studiecirkeln.

här cirkeln får man försöka göra som man själv har tänkt. Samtidigt som man har tillgång till en kunnig ledare som ger stöd när man tycker att man behöver det. Man får bättre stöd, som hon säger.

Efter

Värdesättande av konsthantverk

En deltagare berättar att hon genom cirkeln har lärt sig att sätta värde på och uppskatta keramik som konsthantverk. Hon har fått större förståelse för att keramik är dyrt. Det gör att hon inte drar sig på samma sätt för att köpa konsthantverk.

Kunskapsspridning

En deltagare sprider sina kunskaper om keramik i bekantskapskretsen. När hon och hennes sambo får syn på en skål eller något annat av keramik när de är hemma hos bekanta, börjar de tala med varandra om vad de ser. Någon annan hör vad de talar om och lägger sig i. Deras samtal fungerar då som kunskapsspridning. De för vidare sitt kunnande om hantverket till andra.

BETYDELSE I LOKALSAMHÄLLET – DISKUSSION

Det går knappast att en gång för alla fastslå vilka betydelser en keramikcirkel kan ha i lokalsamhället. Men man kan föra en diskussion. Det är inget tvivel om att den här keramikcirkeln har betydelser för dem som går cirkeln. Den utgör ett betydelsefullt komplement till ett annars rutinartat och förutsägbart vardagsliv. Deltagarna får pröva sina förmågor på ett annat sätt. Keramikcirkeln är också en egen umgängesform. För några av deltagarna erbjuder den en möjlighet till avkoppling och återhämtning i en stressig tillvaro. Det är ingen tvekan om att deltagandet i den här keramikcirkeln höjer det upplevda välbefinnandet.

Vilket utfall det sedan får i lokalsamhället är en annan fråga. Det ligger utan tvekan nära till hands att tänka sig att den avkoppling cirkeln ger, på ett sätt som deltagarna inte finner någon annanstans, gör dem bättre skickade att möta vardagens krav och vardagens påfrestningar i familjen, på jobbet och i andra sammanhang.

KERAMIKCIRKELN SOM FOLKBILDNING – DISKUSSION

Den här cirkeln motsvarar i flera avseenden vad som brukar sägas vara kännetecknande för studiecirkeln. Den är frivillig. Den fungerar som en umgängesform. Man behöver heller inte be om lov för att vara med. Den är även så väl strukturerad att det inte ens märks att den är organiserad överhuvudtaget. Var och en av deltagarna

ägnar sig åt sitt hantverk samtidigt som de samtalar med ledaren och de andra deltagarna om keramik och andra ämnen som engagerar dem.

Deltagarna får utlopp för sitt keramikintresse i ett otvunget socialt sammanhang med särskilda kvaliteter som de inte möter någon annanstans. Det är svårt att tänka sig att en cirkel av det här slaget skulle kunna bedrivas utanför folkbildningen. Bland annat för att den fordrar ekonomiska resurser som inte alla har.

En av deltagarna jämförde som nämnts keramikcirkeln med en blomsterkurs som hon hade gått. Skillnaden består i att keramikcirkeln är friare och ger ett bättre stöd för att den är mer organiserad, som hon säger. Ledaren är mer lyhörd och pedagogisk. På blomsterkursen gör man det som läraren har gjort. Cirkelns form gör att man vet att man kan pröva sig fram själv och få tips om man behöver. Studiecirkeln är uttryck för en pedagogisk tradition och ett arbetssätt som lämpar sig väl för konsthantverk.

Som för flera av de andra aktiviteterna som belyses i den här rapporten har ledaren stor betydelse. Hon har en mer eller mindre uttalad pedagogisk idé som cirkelledare. Ledaren har också en stark egen drivkraft. Förutom att folkbildare hävdar att de har en ovanlig förmåga att se människors behov och skapa aktiviteter för att tillmötesgå dem kan man också ställa frågan om folkbildningen är ovanligt väl lämpad att ta emot kreativa personer med drivkrafter och egna idéer att förverkliga? I så fall är det en betydelse som studiecirkeln har för cirkelledarna.

Studiecirkel i internet

Den här cirkeln arrangeras av Folkuniversitetet (FU) för Västerås Pensionärsuniversitet (PU). Det är en nybörjarcirkel i Internet. Syftet är att deltagarna ska lära sig att använda tjänster som utförs på nätet, exempelvis betala räkningar, boka biljetter, skicka e-post och skaffa sig information i olika frågor. 7 deltagare träffas tillsammans med cirkelledaren två timmar vid åtta tillfällen. Några deltagare har använt datorer eller gått grundläggande datorutbildning. Andra har inga förkunskaper alls. Yrkesbakgrunden är skiftande, här finner vi exempelvis både textillärare och byggnadsplåtslagare.

BETYDELSER

Före

Behov av att hänga med

En deltagares förväntan är att hon ska skaffa sig grundläggande färdigheter i att hantera internet. Inte för att hon känner att hon har behov av det utan för att hon vill kunna något som så många andra kan. Hon har inte sett att internet har någon särskild betydelse för henne. Det förenklar inte för henne på något sätt. Hänvisningar till hemsidor i radio och TV gör att hon känner ett krav på att man ska vara en flitig internetanvändare, även om hon själv inte tycker att hon behöver det. Skälet till att hon anmälde sig till cirkeln är att hon är trött på att känna sig utanför. Tidigare har hon gått en grundläggande cirkel i datakunskap. Det är första gången hon deltar i en internetcirkel.

Oförutsett behov att kunna använda dator

En annan deltagares förväntan på cirkeln är att lära sig använda en dator som han har fått i julklapp. Dessförinnan hade han inte upplevt något behov av att ha en dator eller kunna använda dem. Det var en släkting som tyckte att han skulle ha en dator.

Under tiden

Ett annat sätt att umgås med andra

En deltagare tycker det är trevligt att umgås med folk med annan bakgrund. Man lär känna andra människor som man annars inte träffar. Hon har också varit med om att hon för första gången på länge har träffat gamla bekanta och arbetskamrater. Cirkeln har på så vis fyllt en social funktion för henne.

Efter

Blev av med känslan av utanförskap

Den kvinna som gick cirkeln för att bli av med sin känsla av utanförskap känner nu att hon behärskar internet så mycket som det förväntas av henne. Hon känner att hon är med när radio och TV hänvisar till adresser på nätet. Hon tror dock inte att hon kommer att få någon egen nytta av det hon har lärt sig i cirkeln. Exempelvis att föra kassabok, handla med aktier och lösa korsord. Hon har skaffat sig kunskaper som hon upplever att hon inte har någon praktisk nytta av. Nyttan ligger i att hon känner att hon hänger med. Nu kan hon något som hon har fått klart för sig att hon måste. Trots att hon inte ser att hon har någon användning för det.

Fördjupat sina intressen

Den deltagare som blev tvungen att lära sig använda datorer när han fick en dator i julklapp har haft stort utbyte av cirkeln. Han har fått större möjligheter att odla och fördjupa sina intressen i politik och dagsaktuella händelser, idrott och resor. Internet gör det möjligt, menar han, att följa hela händelser på ett mer allsidigt sätt än tidigare. Han når en förändrad och djupare förståelse när han på nätet tar del av riksdagsdebatter och aktuella händelser. Han tycker att han nu kan bilda sig en egen uppfattning genom nätet på ett annat sätt än när man bara är hänvisad till radio och TV.

BETYDELSE I LOKALSAMHÄLLET

Motverkar upplevelse av utanförskap

De betydelser som internetcirkeln har haft för deltagarna kan sammanfattas som att de upplever att de nu befinner sig närmare samhället. Den ena deltagaren känner att hon nu kan något som man måste kunna om man ska räknas. Den andra deltagaren har fått ett verktyg för att bättre kunna ägna sig åt sina intressen i bland annat idrott och samhällsfrågor. Cirkeln har bidragit till att de på olika sätt har nått högre delaktighet i sin egen värld. De har gått vidare som samhällsmedlemmar. Den här cirkeln har på så vis fått en demokratisk betydelse. Det betyder dock inte utan vidare att det ger avtryck i lokalsamhället som går att avläsa.

Det finns hos många ett behov av att ”hänga med” och att inte känna sig utanför som den här internetcirkeln har tillmötesgått hos några av deltagarna.

INTERNETCIRKELN SOM FOLKBILDNING -DISKUSSION

Den här cirkeln kan på olika sätt belysas som exempel på folkbildning. Deltagarna saknar kunskaper, bland annat på grund av sin ålder, som en stor del av befolkningen annars har. Många har skaffat sig grundläggande kunskaper i internet och datoranvändning på jobbet eller i tidigare utbildningar. Det håller på att bli kunskaper som mer och mer tas för givet att alla människor har. Internetcirkeln blir i den meningen ett exempel på klassisk folkbildning genom att den gör det möjligt för människor att skaffa sig kunskaper som de inte ser att de kan skaffa sig någon annanstans. Internetcirkeln har tillkommit på initiativ av PU och arrangeras av FU. Då PU inte är en medlemsorganisation i FU är cirkeln inte i formell mening resultatet av behov som har uppmärksamats inom folkbildningen. En förening utanför folkbildningen har vänt sig till folkbildningen för att de själva inte har haft möjligheter att driva cirkeln. Folkbildningen har i det här fallet medverkat till att en förening har kunnat tillgodose ett behov hos dess medlemmar. Den här internetcirkeln blir därmed ett exempel på att folkbildningen även kan fylla en funktion för andra än dem som tillhör de egna medlemsorganisationerna och uppdragsgivarna. En fråga man ställer sig är om och hur PU:s behov hade kunnat tillgodoses utanför folkbildningen.

En av deltagarna som är intresserad av samhällsfrågor har, som nämnts, fått ökade möjligheter att odla det intresset. Han menar att han har fått en vidare syn på politiska händelser genom att han nu kan få information på nätet, som inte finns i andra media. På så sätt har cirkeln i det här fallet medverkat till att hans möjligheter att utöva sitt medlemskap i samhället har ökat, vilket tillhör folkbildningens uppgifter.

Det finns hos många ett behov av att ”hänga med” och att inte känna sig utanför som den här internetcirkeln har tillmötesgått hos några av deltagarna. Det är inte alltid färdigheten eller kunskapen i sig, att navigera på nätet, som är det primära behovet. Datatekniken har skapat en upplevelse av att vara utanför, att inte räknas, hos människor som i den allmänna debatten inte brukar nämnas bland de grupper som skulle vara drabbade av eller hotas av utanförskap. De är inte vad man brukar kalla för ”socialt utsatta”. Här finner vi en parallell till Medspråkarna. Deltagarna där använder studiecirkeln för att känna sig mindre utanför, men är inte utanför eller utsatta i den meningen att de skulle vara socialt utslagna. I det senare fallet är det inte sällan väl utbildade kvinnor som under det senaste året har kommit till Sverige. Även i det här fallet kan man alltså se att folkbildningen kan fylla en funktion för många andra än dem som brukar betraktas som dess målgrupper.

Folkbildningens värden i lokalsamhället – några reflexioner

FOLKBILDNINGENS ANVÄNDNING

Folkbildning är ett samlingsbegrepp för ett antal företeelser som antas ha något gemensamt. I den studie som här redovisas avses med folkbildning aktiviteter som bedrivs av studieförbund och folkhögskolor. Det skulle föra för långt att i det här sammanhanget försöka reda ut vad folkbildning kan vara, men jag vill ändå kommentera det kortfattat. I rapportens inledande avsnitt nämner jag att andra definitioner har föreslagits. Kerstin Rydbeck (2001) har pekat på nackdelar med att låta verksamhetens huvudmannaskap avgöra huruvida det rör sig om folkbildning eller inte. Det finns en mängd verksamheter eller aktiviteter som bedrivs av andra organisationer än studieförbund och folkhögskolor med syfte att bilda ”folk” eller människor. Folkbibliotekens verksamheter ligger för min del närmast till hands. Gunnar Sundgren (2003) har föreslagit att om folkbildning har någon särart skulle det vara dess förmåga att förändra och anpassa aktiviteternas form, uppläggning och innehåll efter de förutsättningar som är för handen i det specifika fallet. Flexibiliteten, eller, om man så vill, frånvaron av särart, skulle då vara folkbildningens särart.

Jag menar dock att man bör akta sig för att göra frågan om folkbildningens särart till en fråga om folkbildningens legitimitet. Anslagsfördelningsprinciper och marknadens logik tvingar företrädare för folkbildningen att argumentera för dess särart. Särarten ger på så vis folkbildningen dess existensberättigande. Det är inte tillräckligt att den upplevs som meningsfull av folkbildare och deltagare. Folkbildningen pressas att visa att den har en mätbar effekt som är unik för verksamheten eller som åtminstone är ”bättre” eller ”större” än vad den är i någon annan verksamhet. Denna särartslogik är i grunden marknadsinriktad och målrationell. En aktivitet eller verksamhet är legitim om dess resultat eller effekter inte kan avläsas någon annanstans i någon annan aktivitet utanför folkbildningen. Upplevelser av meningsfullhet kommer i resonemanget till korta såvida de inte också faller ut i en iakttagbar nytta. Det betyder inte att frågan om folkbildningens samhällsnytta är ointressant eller irrelevant. Både folkbildare och andra har ett rimligt intresse att öka sina kunskaper

Studiefrågor

- 1.** Vilken betydelse har samhällets och finansierares krav för hur din folkhögskolas eller studieförbunds aktiviteter ser ut lokalt?
- 2.** Har folkbildning andra särarter vid sidan av dess flexibilitet? Hur märks det i era lokala aktiviteter?
- 3.** Är det viktigt att folkbildning har en särart som gör att man kan se att dess aktiviteter skiljer sig från andra aktiviteter i närområdet? Räcker det inte att aktiviteterna har betydelse och upplevs som meningsfulla?

om folkbildningens verkan i lokalsamhället. Det föreligger dock en risk att särarten reduceras till argument för dess existens. Folkbildning finner inte sitt berättigande endast i dess iakttagbara resultat och mätbara nytta. Studier pekar på att deltagare upplever folkbildning som meningsfull även om dess samhälleliga betydelse inte låter sig iakttas utan vidare (se t.ex. Andersson, Laginder, Larsson och Sundgren, 1996 och Paldanius, 2003).

Studiefrågor

1. Kan folkbildningens aktiviteter ha en negativ eller icke önskad betydelse i lokalsamhället?
2. Ska folkbildning komplettera eller konkurrera med andra verksamheter i lokalsamhället?
3. Varför deltar inte fler i de lokala aktiviteterna? Beror det på att människor inte känner till dem eller upplevs de inte som intressanta?

Det förefaller också uppenbart att det som deltagare lär sig i folkbildning och andra arrangemang, där avsikten är att det ska ske ett lärande, också används. Lärande kan begripas som förändring av föreställningar i uppfattningar av företeelser och fenomen eller om förändring av beteenden och sätt att handla. Med en sådan tolkning blir det uppenbart att lärandets utfall eller användning inte alltid är mätbar eller iakttagbar.

FOLKBILDNINGEN SOM TILLFÖRARE

Ordet ”positiv” betyder enligt Nationalencyklopedin ”gynnsam” eller ”bra”. Som jag nämnde redan i rapportens inledande avsnitt (s5) avses, enligt samma källa, med ”betydelse” de relationer ett system har till företeelser utanför systemet. Uppdraget har i det här fallet varit att belysa folkbildningens positiva betydelse. Om folkbildning har någon negativ betydelse och hur den skulle se ut är en frågeställning som inte rymms inom studiens syfte. Så vitt jag vet har det heller inte diskuterats i offentliga sammanhang i någon större omfattning. Det är inte orimligt att tänka sig att folkbildning kan ha negativa betydelser för individer. Det förekommer att deltagare avbryter sin medverkan i folkbildande aktiviteter. De kan ha tvingats till det av personliga eller andra skäl. Det kan också vara så att aktiviteten inte upplevts som tillräckligt meningsfull för att det skulle vara värt de ansträngningar aktiviteten kräver. Det upplevs då inte som att det var mödan värt att delta. När det gäller negativa betydelser i lokalsamhället vågar jag inte spekulera. Det är mitt intryck att folkbildningen inte är eller uppfattas som en konkurrent till andra lokala aktörer. Jag kan ha fel på den punkten. Hur som helst tror jag att folkbildningen i framtiden kan bli en konkurrent till exempelvis lokala utbildningsanordnare.

En aspekt som på sätt och vis hör samman med detta är när folkbildningen tar på sig uppgifter som egentligen är statliga eller kommunala institutioners ansvar. I den här studien har vi kunnat se att Medspråkarna kan fungera som ett komplement till Sfi. Den negativa betydelsen skulle då vara att folkbildningen tar på sig ett ansvar som egentligen är samhällets, vilket i förlängningen skulle, om folkbildningen gör det med framgång, hota statliga och kommunala myndigheters legitimitet. Det

skulle emellertid inte vara en negativ betydelse för invånarna i lokalsamhället. Det har snarare en positiv betydelse för dem om den folkbildande aktiviteten ger dem betydelser som de inte får någon annanstans. Sedan är det en annan fråga huruvida det är positivt att folkbildningens betydelse i det här fallet innebär att samhällliga myndigheter fräntas sitt ansvar. Hur påverkar det tilliten till offentliga institutioner?

Folkbildningen måste ständigt balansera mellan sin identitet och funktion som en del av föreningslivet och civilsamhället å ena sidan och sitt ekonomiska beroende av stat, kommun och landsting å andra sidan. Folkbildningen måste verka inom ramen för befintliga villkor och förutsättningar. Vilka de är och hur de visar sig i folkbildningens aktiviteter är en frågeställning som inte ska besvaras i den här rapporten. Inte heller frågan om hur folkbildningens relation till lokalsamhället bör se ut. Den frågan låter sig inte besvaras på ett entydigt sätt, vilket knappast heller vore önskvärt. Men den tål kanske att vridas och vändas på. Det är en del av folkbildningens självförståelse att utifrån sina idéer och målsättningar finna sin uppgift och funktion. Något annat vore ju orimligt. Men hur visar det sig i folkbildningens aktiviteter? Kan man så att säga ”se” på en aktivitet att den bedrivs inom folkbildningen? Och är det viktigt att kunna se det?

FOLKBILDARES DRIVKRAFTER SOM FOLKBILDNINGENS MENING

Den här studien visar, i likhet med många tidigare studier som exempelvis Eva Anderssons m.fl. (1996), Sam Paldanius´ (2003) samt Bosse Bergstedts och Glen Helmstads rapporter (2003), att folkbildning ger mening och betydelse för dess deltagare. Även politiker, författare och andra har i tal, intervjuer och i skönlitterär form vittnat om folkbildningens positiva betydelse för deras livsval. Vad är det som gör folkbildningen framgångsrik? Är det så enkelt, vilket många av dess företrädare hävdar, att det är närheten till människor och deras behov i kombination med ideologisk medvetenhet och andra pedagogiska arbetssätt som är utslagsgivande?

I flera av de aktiviteter som behandlas i den här rapporten har eldsjälens stor betydelse. Det kan vara eldsjälens som uttryckligen har tagit ideologisk ställning och ser sitt engagemang i folkbildningen som ett sätt att praktisera sina idéer. Folkbildning blir då – med olika ideologiska förtecken – för eldsjälens ett sätt att vara aktiv i samhälleligt förändringsarbete. En annan eldsjäl har kanske inte reflekterat över varför hon är eldsjäl eller varför hon överhuvudtaget har valt att engagera sig i folkbildningen och inte i ett annat sammanhang. De drivs av egen lust och intresse för aktivitetens innehåll eller för att vara med och skapa mötesplatser. En fråga

Studiefrågor

- 1.** Vad gör folkbildningen lokalt för att engagera människor som använder sina drivkrafter i andra lokala sammanhang?
- 2.** Vilken betydelse har kraven på formaliserade beskrivningar och mätbarhet för folkbildningens aktiviteter?

Studiefrågor

1. Behöver folkbildningen utveckla och förändra sina arbetssätt?

2. Eller har folkbildning en tidlöshet som gör att den alltid kan svara på de behov som finns i lokalsamhället? Hur agerar man i så fall när de lokala förutsättningarna förändras, till exempel när arbetsplatser läggs ned eller när invånarnas ålder eller etnicitet inte längre är desamma.

man kan ställa sig är om deras drivkraft driver dem för att den inte syns. Vad skulle inträffa om de själva eller andra – som forskare eller andra folkbildare – skulle sätta ord på den? I referensgruppen för den studie som här redovisas väcktes vid ett tillfälle frågan om alla eldsjälur själva ser att de är eldsjälur. Det utbyte de får av att förmedla och pröva sina erfarenheter och kunskaper skänker dem kanske tillräcklig tillfredsställelse. Det räcker för dem med den mening aktiviteterna ger dem i det de gör ”här och nu”. Meningsfullheten finner för dessa eldsjälur sitt värde i aktiviteter- nas dynamik mera än i deras synliga mål, verkan eller resultat. Vore det så att alla eldsjälur drevs av ideologisk övertygelse och ett välformulerat engagemang i sam- hällsfrågor kan man anta att folkbildning vore något annat än det är. Att definiera eller formalisera, att försöka ”frysa” en rörelse, att slå fast hur sådant som ständigt förändras ser ut eller är beskaffat kan i värsta fall vara att bidra till dess upplösning.

FOLKBILDARE SOM PEDAGOGER

Det är uppenbart att ledarskapet har stor betydelse för verksamhetens utseende och utfall. Det bekräftar också mina samtal med deltagare och ledare och de iakt- tagelser jag gjorde under observationerna. Det är också en vanlig uppfattning bland folkbildare. Friheten och frivilligheten i aktiviteterna förutsätter ett tillåtande ledarskap och en intuitiv uppfattning bland deltagarna om dess ramar. En delta- gares på keramikcirkeln upplevelse att cirkeln är mycket friare än exempelvis en blomsterkurs är illustrativ (s 40-41). Hennes erfarenhet är att i studiecirkeln finns en organisation som möjliggör stöd när man behöver den och som samtidigt tillåter att man prövar sig fram i sitt eget hantverk utan att någon lägger sig i, såvida man inte själv vill. På en blomsterkurs, konstaterar hon, gör man precis som man har blivit tillsagd att göra. Sen är det inte mer med det. Hennes slutsats är att studie- cirkeln är bättre organiserad. Hon menar att den har en genomtänkt struktur och upplägg som inbegriper improvisation och frihet för deltagarna. Cirkelledaren finns till hands för den som behöver, vilket gör att man vågar pröva något nytt och tänja på gränserna. Som Eva Andersson (2000) konstaterar i sin studie av cirkelledarska- pet finns det fler än ett sätt att leda studiecirkel. Per Hartman (1996) fann hos sina källor, i en studie om demokrati och cirkelstudier i folkrörelser, beskrivningar av folkbildning som en allmän undervisningsinstitution utan specifika särdrag. Hart- man säger inte att beskrivningarna var allt igenom korrekta. Mycket talar dock för att studiecirkeln och folkbildningens pedagogik knappast låter sig beskrivas på ett entydigt sätt. Dess praktik kan ta sig uttryck som inte nämnvärt skiljer sig från tra- ditionell skolpedagogik. Men den kan också visa sig i arbetssätt som kännetecknas av samtal, inflytande och ömsesidigt lärande. Folkbildningens mångsidighet visar

sig även i bredden av pedagogiska arbetssätt och metoder. Också i det avseendet finns en bred mångfald.

FOLKBILDNING SOM ATT NÅ TILLTRÄDE

När det gäller flera av aktiviteterna i den här studien kan man konstatera att de har fyllt en funktion även för människor som inte brukar pekas ut som drabbade av ”utanförskap” och ”marginalisering” eller att vara ”utsatta”. Det är Kulturentreprenörskolan (KES), internetcirkeln och Medspråkarna. De som går KES använder kursen som ett led i strävan att etablera sig som egna företagare, vilket också är det främsta syftet med kursen. De befinner sig på en arena där de odlar sina konstnärliga eller sociala intressen samtidigt som de helt eller delvis försörjer sig på annat sätt. De hoppas att KES ska göra dem bättre rustade att livnära sig som professionella yrkesutövare och företagare på en kommersiell marknad.

Internetcirkeln tillkom för att tillgodose ett upplevt kunskapsbehov hos pensionärer. P.g.a. sin ålder har de inte kunnat skaffa sig färdigheter som det förutsätts att de har. Där finns deltagare som inte känner att de får vara med när TV, radio och andra media hänvisar ”den som är intresserad” till webbsidor och e-postadresser. De vill veta hur de ska göra för att fortsätta hänga med. De är vana vid att få en del av sitt tillträde till världen och samhället genom media. Teknisk förändring har förändrat villkoren. Det räcker inte längre att ha TV och radio och vara läskunnig. För att behålla sitt tillträde måste de ha tillgång till datorer och veta hur man använder dem. De går i studiecirkel för att återvinna sitt tillträde och behålla sin tillhörighet.

Medspråkarna vänder sig till deltagare i Sfi som antas riskera att hamna i en utsatt situation i sitt nya hemland, där svårigheten att använda det svenska språket kan vara ett skäl. KES och internetcirkeln är inte aktiviteter som i första hand riktas mot målgrupper som antas vara drabbade av, eller riskera att drabbas av, utanförskap. Också i medspråkarcirkeln medverkar personer som såg den som ett sätt att bidra med eller vidga sina erfarenheter. Det är cirkelledaren som tycker att hon vet hur det är att bo i länder där det syns att man inte kommer därifrån. Eller cirkelledaren som vill föra vidare sina erfarenheter av att komma till Sverige från en annan kultur. En annan cirkelledares drivkraft var att hon såg cirkelledarskapet som ett sätt att komma ut ur sin egen sociala isolering. Genom studiecirkeln får cirkelledarna tillträde till andra invånares livsvärldar.

Deltagarna i KES har börjat sin väg mot småföretagarskap men behöver skaffa sig

Studiefrågor

- 1.** Ska folkbildningen ha särskilda målgrupper?
- 2.** Vilka har behov av folkbildning?
- 3.** Finns det behov som varken folkbildningen eller någon annan tillgodoser, där folkbildningen kan fylla en funktion?
- 4.** Finns det behov som folkbildningen inte ska tillgodose?

Studiefrågor

1. Vore det önskvärt och även möjligt att beskriva alla betydelser som folkbildningen kan ha?
2. Kan man utvärdera en verksamhet om dess utfall inte är förutsägbart?
3. Har folkbildningen mål som går utöver de statliga målen för folkbildningen?

färdigheter för att kunna gå vidare. Deltagarna i internetcirkeln har inte haft något behov av att komma någon annanstans. De har känt sig trygga i sin vardag och sina sammanhang. Teknikens utveckling har dock medfört att de har upptäckt att de plötsligt saknar kunskaper för att de är för gamla för att ha kunnat skaffa sig dem på jobbet eller någon annanstans. De kan inte något som ”alla andra” kan. Genom att lära sig internet får de tillträde till en arena som de inte har haft tillträde till. De får den inträdesbiljett som de upplevde att alla andra har. Sedan är det inte säkert att de är intresserade av att använda det. Även medspråkarnas cirkelledare har kommit närmare andra arenor. Skälen till att de har valt att bli medspråkare är olika. Gemensamt för dem är deras medverkan i aktiviteterna har varit ett led i strävan att komma närmare och få tillträde till andra arenor för att få bruk för sina erfarenheter eller för att nå en rikare mening i vardagslivet.

FOLKBILDNINGENS OFÖRUTSÄGBARHET

Medspråkarna och keramikcirkeln illustrerar också att folkbildning kan vara meningsbärande även för andra än dem aktiviteten riktar sig mot. Medspråkarnas betydelse för cirkelledarna har redan berörts. En ledare för en annan keramikcirkel än den jag besökte berättar om studiecirkeln betydelse för henne. Den berikar hennes vardagsliv. Dess betydelse har förändrats och blivit något mer än ett fritidsintresse sen hon blev sjukpensionär. Den vidgar hennes umgänge. Det ger henne också tillfredsställelse att verka som pedagog och inspirera andra att förkovra sig i hantverket. Folkbildning har betydelse även för andra än dem aktiviteterna vänder sig till. Men det var inte därför aktiviteterna arrangerades. Det får en verkan som inte var förutsedd och heller inte alltid avsedd.

Förutom att folkbildning kan få betydelse även för andra än dem aktiviteterna var avsedda för, ser vi som sagt också att folkbildning kan få andra betydelser än dem som hade förutsetts. Däremot är det knappast något som är särskiljande för folkbildning. Det ligger i pedagogiska verksamheters natur att utfallet till någon del blir något annat än det som var avsett. De som deltar i en aktivitet använder den. Det kan inte vara vare sig möjligt eller önskvärt att det skulle vara annorlunda. Invånarnas tillgång till utbildning är ett centralt inslag i ett demokratiskt samhälle. Det samma gäller folkbildning. Men om det inte finns en oförutsägbarhet som möjliggör för elever och deltagare att ge den en egen mening och användning reduceras dess demokratiska betydelse. Det är också tveksamt om deltagarna själva kan förutse hur det ser ut som de kommer att lära sig. I dialogen Menon låter Platon (2001) Sokrates ställa frågan hur man kan veta vad man ska lära sig innan man har lärt sig det? Och

när man har lärt sig något, hur kan man då veta att det var det man skulle lära sig? I pedagogisk filosofi har detta kallats för ”Menons paradox”. Det är ett förhållande som pekar mot komplexiteten i utvärderingar av pedagogiska verksamheter. Inte minst när arbetssättet ska kännetecknas av deltagarinflytande och erfarenhetsutbyte.

FOLKBILDNING SOM AKTÖR I LOKALSAMHÄLLET

Förväntningarna som Kulturhuset på Bäckby skapade hos de kommunala verksamheterna vittnar om deras betydelse. Men också om deras otillräcklighet när det gäller möjligheten att tillmötesgå behov hos besökare och användare. Verksamheterna finns i en kommunal infrastruktur och når många på Bäckby. Samtidigt kan man ana en viss tröghet i de kommunala verksamheterna när det gäller förmågan att anpassa sig efter nya behov. Förutom att Kulturhuset tillför resurser som de kommunala verksamheterna kan använda sig av, och är ett forum där de hoppas kunna samarbeta med föreningar och andra, finns också förhoppningar om att Kulturhuset ska tillföra kvaliteter som kan relateras till dess folkbildande funktion. Då handlar det om att man förväntar sig att folkbildningen har en flexibilitet, en förmåga att uppfatta behov och en smidighet när det gäller att forma och anpassa aktiviteter efter förändrade förutsättningar. Kulturhuset skapar förväntningar på Bäckby. Men Kulturhuset är också uppfordrande. De kommunala verksamheterna räcker inte till. Kulturhuset kan betraktas som ett försök för folkbildningen att bidra till lokalt utvecklingsarbete. I vilken utsträckning det kommer att bidra till lokal utveckling är ännu för tidigt att uttala sig om. Som Lisbeth Eriksson (2007) säger i en rapport om folkbildning och lokal utveckling i storstaden finns det begränsade kunskaper om folkbildningens betydelse för lokal utveckling. Hon poängterar också att lokal utveckling och lokalt utvecklingsarbete inte är samma sak. Lokalt utvecklingsarbete leder inte per automatik till lokal utveckling. Å andra sidan kan man kanske tillfoga att lokal utveckling förutsätter att det har föregåtts av ett lokalt utvecklingsarbete.

Offentliga verksamheters otillräcklighet när det gäller deras benägenhet att anpassa sig för att tillmötesgå invånarnas behov visar sig också i friskvårdskursen. Deltagarna har varit sjukskrivna länge. Samhällets institutioner har inte klarat av att verka för deras rehabilitering. Mina egna iakttagelser liksom den utvärdering jag har hänvisat till tyder på att kursen har haft en betydelsefull funktion för många av deltagarna i deras rehabilitering. I det här fallet har folkbildningen varit kraftfull. Den har kompletterat de offentliga verksamheterna där de inte har räckt till. Naturligtvis är det en brist och ett tillkortakommande när samhällets institutioner misslyckas med att

Studiefrågor

1. Hur kan folkbildning bidra till lokal utveckling?
2. Vad kan folkbildningen göra för att öka kunskaperna om den utanför folkbildningen?
3. Är folkbildningen en betydelsefull aktör i lokalsamhället?

Studiefrågor

1. Har Bergstedt och Helmstad rätt i att individualiseringen i samhället förändrar förutsättningarna för folkbildningen som alternativ till reguljär utbildning?
2. Vad kan folkbildningen göra för att utveckla sin samhällsfunktion som förnyare?
3. Har folkbildningen samma möjligheter som tidigare att genom sin autonomi utgöra ett alternativ eller komplement till den reguljära utbildningen och andra samhällsfunktioner?
4. Hur kan folkbildningen fungera som förnyare i lokalsamhället?

ta sitt ansvar. Man kan dock diskutera i vilken mån det överhuvudtaget skulle vara möjligt för dem att fullt ut lyckas i sitt uppdrag. Det som gör kursen så framgångsrik, handlar av allt att döma inte så lite om att man har använt sig av ett arbetssätt där man har tagit till vara sina pedagogiska erfarenheter och anpassat sig efter de behov och möjligheter som deltagarna i den här kursen har. Ett tydligt ledarskap har samsats med deltagarinflytande. Den yttre miljö där denna folkhögskola på landsbygden är belägen har inte varit betydelselös. Det är inte uppenbart att det ens skulle vara möjligt för en statlig eller kommunal utbildningsanordnare att genomföra en kurs av det här slaget. Dess upplägg och genomförande sker inom ramen för specifika förutsättningar.

FOLKBILDNING SOM FÖRNYARE OCH BEVARARE

De flesta av oss kan nog vara överens om att samhället befinner sig i ständig förändring. Vad det betyder för folkbildningen är det inte alldeles enkelt att sja om. Bosse Bergstedt och Glen Helmstad (2003) hävdar i en studie om folkbildning och unga vuxna att det nya senmoderna samhället kännetecknas av individens frisättning från industrisamhällets gemenskaper. Bergstedt och Helmstad menar att det ställer folkbildningen inför utmaningen att skapa förutsättningar för individuell bekräftelse och utveckling. Idén att det pedagogiska syftet ska vara att genom dialog och diskussion komma överens och nå en gemensam uppfattning svarar inte mot framför allt unga vuxnas behov av att forma egna individuella identiteter i en dialog där man kan bli överens om att man inte är överens. Unga människor söker idag bekräftelse som individer, menar författarna. De får inte längre bekräftelse i en gemenskap som hålls ihop i familjen, klassen eller nationen. Deras slutsats är att folkbildningen där kan fylla en funktion som alternativ till utbildningssystemet. Möjligen är det också vad som redan sker i någon utsträckning. Det är inte ovanligt att ungdomar och andra söker sig till estetiska och samhällsvetenskapliga linjer och kurser efter gymnasiet för att odla intressen och behov på ett sätt som de inte har haft möjlighet till tidigare.

Staffan Larsson (2005) har hävdad att folkbildningen historiskt har varit utbildningssystemets förnyare. Folkbildning har bidragit till pedagogisk förnyelse. Folkhögskolan blev en arena där kvinnor tidigt kunde skaffa sig en utbildning. Folkbildningen har också verkat som brytare av klassgränser. Han menar att det finns flera exempel på att folkbildningen bidragit till att förändra utbildningssystemet. Larsson menar att folkbildningen kunde vara en förnyare för att den hade en egen autonomi. Den var utanför det reguljära utbildningssystemet. Folkbildningen tillgodosåg behov hos grupper som den reguljära utbildningen hade negligerat. Den fråga han diskuterar är

vilka möjligheter folkbildningen idag har att i sina verksamheter bidra till förnyelse. Hur kan folkbildningen med sitt ekonomiska beroende av staten och kommunerna upprätthålla sin autonomi när det gäller formandet av aktiviteternas innehåll?

Några av aktiviteterna som beskrivs i den här rapporten prövar nya pedagogiska arbetssätt och får därmed betydelse för deltagarna som de inte har erfarenhet av i det reguljära utbildningssystemet. Metoden, arbetssättet, behöver inte vara ny men den prövas i ett nytt sammanhang. Det kan vi se i KES, kursen för långtidssjukskrivna och Medspråkcirkeln. De kompletterar samhällsinstitutionernas funktioner. Internetcirkeln har deltagare för vilka den kan vara det enda forum där de kan tillgodose sina behov. Kulturhuset på Bäckby inbegriper i sin idé ett sätt att verka genom förankring i stadsdelen i formella och informella nätverk på ett sätt som faller utanför de kommunala verksamheternas uppgifter. Keramikcirkeln har en pedagogisk form och ett upplägg som ger den betydelser som är svåra att finna i reguljära utbildningssammanhang. I några av de här aktiviteterna kan vi se drag som gör att man kan se dem som i någon mån förnyande. I andra aktiviteter är det dess funktion som bevarare av kunskapstraditioner som kanske är mest framträdande. Sammantaget kan de alla betraktas som förnyare och bevarare i olika avseenden. Det torde också vara i förmågan att kombinera dessa funktioner som folkbildningen får en av sina stora – för att inte säga sin största – betydelser i lokalsamhället. Förnyelse och bevarande står inte heller i absolut motsättning till varandra. För att förnyelsen ska få en mer varaktig verkan måste det som förnyats, bevaras. För att förnyelse ska ske måste det finnas något som har bevarats som ska förnyas. Kanske är det också där som folkbildningen finner en tidlös utmaning. Att behålla och utveckla en autonomi genom att bevara det som har förnyats och förnya det som har bevarats.

Referenser

Andersson, E. (2000): Cirkelledarskapet. En intervju- och enkätstudie med cirkelledare. Stockholm: Folkbildningsrådet

Andersson, E. Laginder, A-M. Larsson, S. Sundgren, G. (1996): Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. SOU 1996:47. Stockholm: Fritzes

Bergstedt, B. Helmstad, G. (2003): Existens och folkbildning. I: SOU 2003:112. Delbetänkande av Utredningen för Statens utvärdering av folkbildningen 2004. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Chapman, H. (2008) Nöjd-Elev-Mätning. Friskvård med Personlig Utveckling. Utförd på uppdrag av Landstinget Västmanland. Västerås: M & Q AB

Ekman, B. (1992): Livsvillkor, livsformer, utbildning. En kommunstudie i pedagogiskt perspektiv. Uppsala universitet.

Eriksson, L. (2007) Lokal utveckling i storstad – vad händer i förorten? En första delrapport från en treårig studie om lokal utveckling och folkbildningens villkor och vardag. Linköping: Linköping University Electronic Press

Hartman, P. (1996): Studier i förening. Några medlemmars tankar om demokrati och cirkelstudier i folkrörelser. Linköping: Institutionen för pedagogik och psykologi, Universitetet

Larsson, S. (2001): Seven aspects of democracy as related to study circles. International Journal of Lifelong Education, vol. 20, nr. 3, 199-217

Larsson, S. (2005): Förnyelse som tradition. Ingår i: Laginder, A-M. Landström, I: Folkbildning – samtidig eller tidlös? Om innebörder över tid. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap, Universitetet: 2005, 169-194

Möller, P. (2004) Folkbildningen och lokalsamhället. En kunskapsöversikt om folkbildningens betydelse i lokalsamhället. Stencil. Falun: Dalarnas Forskningsråd

Niklasson, L. (2002): Medborgarbildning i lokalsamhället. En rapport från projektet Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna. Stockholm: Folkbildningsrådet

Paldanius, S. (2003): Det här borde alla få pröva! . I: SOU 2003:112. Delbetänkande av Utredningen för Statens utvärdering av folkbildningen 2004. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Platon. (2001): Menon. Översättning: Jan Stolpe. Ingår i: Platon: Skrifter. Bok 2. Stockholm: Atlantis

Rydbeck, K. (2001): Kvinnorna innanför och utanför ramarna. Om folkbildningsbegreppet och könsperspektivet. I: Nordberg, K, Rydbeck, K (red): Folkbildning och genus – det glömda perspektivet. Linköpings universitet: Mimer, 9–47

SOU 2004:30. Folkbildning i brytningstid. En utvärdering av studieförbund och folkhögskolor. Slutbetänkande av Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Studieförbundet Vuxenskolan. Ett kulturellt fönster. Studieförbundet Vuxenskolas Kulturhus på Bäckby. Stencil

Sundgren, G. (2000): Demokrati och bildning. Essäer om folkbildningens innebörder och särart. Borgholm: Bildningsförlaget

Sundgren, G. (2003): Folkbildningens särart som fenomen och problem. Ingår i: Andersén, A. Lundin,

”Sundgren, G. (2003): Folkbildningens särart som fenomen och problem. Ingår i: Andersén, A. Lundin, A. Sundgren, G: Folkbildningens särart? Offentlighet, forskning och folkbildares självförståelse.

Delbetänkande av Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen 2004. SOU 2003:94. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer”

Säfström, F. (2007) Etthundrasju möten med syfte att skapa samtal om och delaktighet i Dalarnas utveckling. Utvärdering av en mötesserie. Falun: Dalarnas Forskningsråd

Otryckta källor

Tärna folkhögskola. Friskvårdskurs med personlig utveckling. Stencil

<http://www.kulturentreprenor.se/>

www.ne.se

REFERENSGRUPPENS MEDLEMMAR

Hannu Högberg, ABF

Seppo Remes, Bergslagens folkhögskola

Nuri Özer, Bilda

Birgitta Sjöström, Folkuniversitetet

Mats Berggrund, Hästsportens folkhögskola

Anders Landhage, v. ordf. Länsbildningsförbundet Västmanland

Mia Chentinell, Länsbildningsförbundet Västmanland

Tomas Aronsson, ordf. Länsbildningsförbundet Västmanland

Elisabeth Hultberg, Medborgarskolan

Mattias Öster, NBV

Rainer Lindqvist, NBV

Peter Thederan, SENSUS

Thomas Eklund, SISU

Sven Nilsson, Studieförbundet

Nils-Johan Stengaard, SV
(t.o.m. 2007-12-31)

Helen Lindgren, Länsbildningsförbundet Västmanland (t.o.m. 2007-12-31),

SV (fr.o.m. 2008-01-01)

Birger Forsling, Tärna folkhögskola

Annika Lind, Västerås folkhögskola

Västmanlands Länsbildningsförbund

Hållgatan 4, 722 11 VÄSTERÅS

www.vlbf.se

E-post: info@vlbf.se

Tfn: 0705-10 40 33

**MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

Mälardalens Högskola

Drottninggatan 16 A, 631 05 ESKILSTUNA

E-post: bosse.jonsson@mdh.se

Tfn: 016-15 34 53